

Województwo
Śląskie

Pomoc dla osób opuszczających zakłady karne i inne jednostki penitencjarne w województwie śląskim – edycja 2025

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice, kwiecień 2026 r.

Fundusze Europejskie
dla Rozwoju Społecznego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Opracowanie

Patrycja Korkowska
Rafał Romanek

Zdjęcie na okładce

Marko Lovric, pixabay.com

Grafiki zawarte w niniejszym opracowaniu
zostały wygenerowane za pomocą programu **Canva**

Materiał pt.: *Pomoc dla osób opuszczających zakłady karne i inne jednostki penitencjarne w województwie śląskim – edycja 2025* powstał w ramach Terytorialnego Obserwatorium Rozwoju Usług Społecznych Województwa Śląskiego funkcjonującego w ramach projektu *Koordinacja działań w zakresie polityki społecznej – ROPS WSL* współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach programu *Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027*, Priorytet FERS.04.00 *Spójność społeczna i zdrowie*, Działanie FERS.04.13 *Wysokiej jakości system włączenia społecznego*.

Katowice, kwiecień 2026

Spis treści

Wykaz skrótów	4
1. Wstęp.....	5
2. Trudności, z którymi zmagają się osoby opuszczające jednostki penitencjarne	7
3. Wsparcie dla byłych więźniów	11
3.1. System penitencjarny	11
3.2. Wsparcie postpenitencjarne w ramach systemu pomocy społecznej	14
3.2.1. Świadczenia pieniężne	14
3.2.2. Świadczenia niepieniężne	14
3.3. Wsparcie urzędów pracy	15
3.4. Rola organizacji pozarządowych	15
3.4.1. Problemy i wyzwania w działalności organizacji pozarządowych	16
3.5. Fundacja Pomost – przykład modelowego działania	16
3.5.1. Rekomendacje Fundacji Pomost	17
3.5.2. Założenia merytoryczne programu readaptacji	17
3.5.3. Etapy programu	18
3.6. Poziom lokalny – rola centrów integracji społecznej w procesie readaptacji społeczno-zawodowej	20
3.7. Edukacja obywatelska i prewencja pierwotna – projekt „Mam Prawo”	21
4. Skala objęcia pomocą społeczną byłych więźniów w województwie śląskim	22
5. Rekomendacje dla rozwoju systemu pomocy postpenitencjarnej w województwie śląskim ..	30
5.1. Rekomendacje organizacyjne – kierunki współpracy i standaryzacji działań	30
5.1.1. Wsparcie regionalne: analizy, dobre praktyki, szkolenia	30
5.1.2. Rola PCPR w oddziaływaniach specjalistycznych	31
5.1.3. Poziom lokalny – Lokalne Zespoły Readaptacji (LZR)	31
5.2. Rola Asystenta Readaptacji – oś systemu	32
5.3. Zaplecze specjalistyczne – ochrona zdrowia i NGO jako wzmocnienie systemu	33
5.4. Edukacja i wspólny język dla kadr województwa	34
5.5. Ewaluacja – jakość ponad ilość	34
5.6. Podsumowanie	35

Wykaz skrótów

CUS	Centrum Usług Społecznych
GKRPA	Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
LZR	Lokalne Zespoły Readaptacji
NGO	Organizacja Pozarządowa (Non-governmental Organization)
NFZ	Narodowy Fundusz Zdrowia
OIK	Ośrodek Interwencji Kryzysowej
OISW	Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej (określenie odnoszące się do GOPS i MOPR)
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PUP	Powiatowy Urząd Pracy
PS	Przedsiębiorstwo Społeczne
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
SW	Służba Więzienna
ZAZ	Zakład Aktywności Zawodowej
ZK	Zakład Karny

1. Wstęp

Potrzeba przygotowania niniejszego opracowania wynika bezpośrednio z zapisów Programu przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu w województwie śląskim na lata 2024 - 2028. Dokument ten wskazuje osoby opuszczające zakłady karne jako grupę szczególnie narażoną na marginalizację oraz długotrwałe wykluczenie społeczne i zawodowe. Monitorowanie skuteczności działań wspierających tę grupę oraz analiza dostępnych form pomocy wpisują się w strategiczne cele regionu, dążące do zwiększenia spójności społecznej oraz minimalizowania barier w powrocie byłych skazanych do pełnienia ról społecznych. W tym kontekście pomoc postpenitencjarna stanowi bardzo ważny element profilaktyki społecznej. Wsparcie ukierunkowane na społeczną i zawodową readaptację osób opuszczających zakłady karne oraz inne jednostki penitencjarne, jest realizowane przez instytucje państwowe oraz organizacje społeczne. Ma ono na celu w szczególności zapewnienie pomocy materialnej, psychologicznej, prawnej oraz medycznej, dostosowanej do indywidualnych potrzeb oraz sytuacji życiowej beneficjentów. Działania te zostają zapoczątkowane już w warunkach izolacji więziennej i kontynuowane po zwolnieniu przez szereg podmiotów, takich jak kuratorzy sądowi, ośrodki pomocy społecznej, urzędy pracy oraz inne jednostki samorządowe, instytucje i organizacje pozarządowe¹.

Zakres podstawowych zadań administracji penitencjarnej dotyczący przygotowania więźnia do zwolnienia i pomocy postpenitencjarnej precyzują przepisy art. 164-167a Kodeksu karnego wykonawczego z dnia 6 czerwca 1997 r. (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 911). Wynika z nich, że okres 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub przed wykonaniem kary jest czasem na przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu i nawiązania kontaktu z kuratorem sądowym². Szczegółowy zakres tej pomocy ustalono w art. 39 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (Dz.U. z 2025 r. poz.1298).

Kwestia wsparcia dla osób opuszczających zakłady karne i inne jednostki penitencjarne znajduje swoje odzwierciedlenie również w przepisach ustawodawstwa socjalnego, w szczególności ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1214). Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego stanowią jeden z elementów katalogu przyczyn uprawniających do otrzymania pomocy społecznej (art. 7 ust. 12).

Ponadto, z uwagi na trudności ze znalezieniem pracy po zwolnieniu z zakładu karnego, byli więźniowie mogą zarejestrować się w urzędzie pracy celem uzyskania wsparcia zawodowego.

¹ K. Kucyper, *Instytucjonalne formy wsparcia w pomocy postpenitencjarnej*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas, *Pedagogika* 8, 2013 r., s. 63.

² Ł. Kozera, *Pomoc postpenitencjarna jako forma pracy socjalnej*, Prace Naukowe Akademii im. J. Długosza w Częstochowie, 2009 r., s. 220-221.

Zgodnie z ustawą o rynku pracy i służbach zatrudnienia z dnia 20 marca 2025 r. (Dz.U. z 2025 r., poz. 620), mogą oni również – po spełnieniu określonych warunków, w tym rejestracji w ciągu 30 dni od zwolnienia oraz wykazaniu odpowiedniego okresu zatrudnienia – skorzystać z prawa do zasiłku dla bezrobotnych.

Według Centralnego Zarządu Służby Więziennej w Polsce w 2024 r. 44 949 skazanych zostało skreślonych z ewidencji jednostek penitencjarnych ze względu na zakończenie kary oraz warunkowe zwolnienie (w 2022 r. – 45 502, w 2023 r. – 47 365)³, przy czym w samym województwie śląskim z jednostek podległych Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Katowicach zwolniono w tym czasie odpowiednio 9 215 osób w 2024 r. oraz 9 080 osób w 2023 r.⁴. To właśnie te grupy osób szczególnie narażone są na trudności w ponownej integracji ze środowiskiem i potrzebują niejednokrotnie wsparcia ze strony ww. podmiotów.

Niniejszy raport został przygotowany w oparciu o następujące źródła informacji: sprawozdanie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej *MRiPS-03* za 2024 r., *Bank Danych Lokalnych* prowadzony przez Główny Urząd Statystyczny, *Roczną informację statystyczną* za lata 2022-2024 Centralnego Zarządu Służby Więziennej, dane uzyskane z Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Katowicach oraz na podstawie dostępnej literatury przedmiotu.

Publikacja zawiera informacje o problemach, z którymi zmagają się osoby po zwolnieniu z zakładu karnego, a także o możliwych formach wsparcia skierowanego dla ww. osób ze szczególnym uwzględnieniem objęcia pomocą społeczną byłych więźniów z powodu trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego. Te ostatnie zostały przedstawione w ujęciu dynamicznym, na przestrzeni lat 2014-2024, oraz statycznym – w odniesieniu do całego kraju, a także w przekrojach uwzględniających podregiony oraz rodzaje gmin i powiatów.

Opracowanie obejmuje ponadto analizę trudności społecznych, ekonomicznych i psychologicznych, z jakimi mierzą się osoby opuszczające jednostki penitencjarne, a także charakterystykę systemu wsparcia postpenitencjarnego w Polsce – w tym działań Służby Więziennej, pomocy społecznej, urzędów pracy oraz organizacji pozarządowych. W publikacji zaprezentowano również przykłady dobrych praktyk i modelowych rozwiązań w zakresie readaptacji społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem działań realizowanych na poziomie lokalnym, w tym przez centra integracji społecznej.

Uzupełnieniem analiz są rekomendacje dotyczące rozwoju i koordynacji systemu pomocy postpenitencjarnej, ukierunkowane na zwiększenie jego skuteczności, spójności oraz dostosowanie do realnych potrzeb osób opuszczających jednostki penitencjarne.

---

³ Centralny Zarząd Służby Więziennej, *Roczna informacja statystyczna* za lata 2022-2024 <https://www.sw.gov.pl/strona/Statystyka> [odczyt: 06.11.2025 r.], s. 16.

⁴ Dane uzyskane na podstawie pisma Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Katowicach z dnia 6 marca 2026 r. (sygn. OI/P.414.39.2026.EF), stanowiącego odpowiedź na zapytanie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego. Pismo obejmuje dane z 12 z 13 jednostek organizacyjnych podległych OISW w Katowicach (z wyłączeniem Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich).

2. Trudności, z którymi zmagają się osoby opuszczające jednostki penitencjarne

- Ryzyko bezdomności i powrotu do przestępczości
- Nakładanie się problemów mieszkaniowych i rodzinnych
- Trudności w wejściu na rynek pracy
- Częste uzależnienia oraz problemy zdrowia psychicznego
- Stygmatyzacja i słabe wsparcie ze strony otoczenia

Osoby opuszczające jednostki penitencjarne stają przed koniecznością ponownego odnalezienia się w społeczeństwie, które często postrzega je przez pryzmat przeszłości kryminalnej. Powrót do życia na wolności wymaga nie tylko readaptacji społecznej i zawodowej, ale również poradzenia sobie z licznymi trudnościami natury emocjonalnej, ekonomicznej i rodzinnej. Powrót bywa trudny, ponieważ osoby te muszą zmierzyć się z wieloma kwestiami związanymi z właściwym funkcjonowaniem na wolności⁵. Dane wskazują, że to właśnie pierwszy rok po opuszczeniu zakładu karnego stanowi okres największego ryzyka powrotu do przestępczości – popełnianych jest wtedy prawie 45% ponownych przestępstw⁶.

Jednym z głównych problemów, z którymi zmagają się byli więźniowie, jest rozpad więzi rodzinnych. Wieloletni pobyt w izolacji powoduje, że relacje z bliskimi ulegają osłabieniu lub całkowitemu zerwaniu. W wielu przypadkach rodziny osób osadzonych podejmują działania formalnoprawne zmierzające do trwałego odseparowania ich od gospodarstwa domowego, m.in. poprzez rozwody, eksmisje czy ograniczenia praw rodzicielskich. Dotyczy to szczególnie osób, których funkcjonowanie w rodzinie było nieprawidłowe i wiązało się z występowaniem poważnych konfliktów, przemocy wobec członków rodziny, nadużywaniem alkoholu lub narkotyków, a przede wszystkim skazanych na długoletnie kary pozbawienia wolności⁷. W takich przypadkach osoby te zostają pozbawione więzi i wsparcia ze strony bliskich, co jest szczególnie niekorzystne, ponieważ to właśnie rodzina stanowi istotny czynnik motywujący byłych skazanych do zmian i pracy nad sobą. Niestety, brak tego wsparcia często prowadzi do zniechęcenia oraz rezygnacji z podejmowania jakichkolwiek starań⁸. W takiej sytuacji powrót do nowej rzeczywistości jest szczególnie trudny, gdyż rodzina nie wyraża zgody na wspólne zamieszkanie. Wówczas pojawiają się problemy ze znalezieniem miejsca pobytu, co w połączeniu z brakiem zabezpieczenia finansowego może doprowadzić do bezdomności⁹.

Brak mieszkania to największa trudność po opuszczeniu zakładu karnego według 61% byłych więźniów ankietowanych w badaniu Focus Ireland i PACE i 45% byłych więźniów długoterminowych ankietowanych w 2015 r. przez Fundację Sławek¹⁰. Taki stan rzeczy prowadzi do bezdomności, braku poczucia bezpieczeństwa i zwiększonego ryzyka marginalizacji. Dla wielu

⁵ K. Kucyper, *Instytucjonalne formy...*, op. cit., s. 55.

⁶ *Informacja o działalności RPO oraz o stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela w roku 2020*, s. 103.

⁷ A. Kacprzak, *Bezdomność przestępcy (w świetle badań i analiz socjologicznych i kryminologicznych)*, Uniwersytet Łódzki, 2017 r., s. 280.

⁸ G. Miłkowska, S. Sobański, *Sieć, czyli kompleksowe instytucjonalne wsparcie osób opuszczających zakłady karne, „Dyskursy Młodych Andragogów”*, Uniwersytet Zielonogórski, 2017 r., s. 133.

⁹ A. Kacprzak, *Bezdomność przestępcy...*, op. cit., s. 280.

¹⁰ A. Kacprzak, *Skazani na przestępczość?*, 2023, s. 117.

osadzonych więzienie staje się paradoksalnie jedynym miejscem, które zapewnia im dach nad głową, regularne posiłki oraz poczucie porządku i stabilizacji.

Jednym z wyzwań dla lokalnych systemów pomocy społecznej jest nieprzewidywalność kierunków migracji osób opuszczających jednostki penitencjarne. Planowanie wsparcia mieszkaniowego dla tej grupy jest utrudnione ze względu na ograniczenia sprawozdawcze Służby Więziennej. OISW w Katowicach wskazuje, że Centralna Baza Danych Osób Pozbawionych Wolności nie posiada funkcjonalności pozwalających na wyfiltrowanie informacji o tym, jaka liczba osób po odbyciu kary deklaruje powrót do poprzedniego miejsca zamieszkania, a jaka planuje osiedlenie się w zupełnie innej miejscowości¹¹.

Kolejnym istotnym problemem jest trudność w uzyskaniu zatrudnienia. Osoby karane często spotykają się z nieufnością i uprzedzeniami ze strony pracodawców, którzy utożsamiają przeszłość kryminalną z brakiem odpowiedzialności i rzetelności. Najczęściej dochodzi do ich stygmatyzacji poprzez nadanie im etykiety „wiecznego przestępcy”¹². W świadomości pracodawców utrwała się przekonanie, że byli więźniowie nie są przyzwyczajeni do systematycznej i efektywnej pracy¹³. Ponadto, mogąc wybierać wśród kandydatów, z reguły zdecydują się na niekaranych. Według szacunków sektora pozarządowego pracę w Polsce znajduje zaledwie 10-15% byłych więźniów¹⁴. Wysoki poziom bezrobocia w tej grupie sprzyja ubóstwu i zwiększa ryzyko ponownego konfliktu z prawem.

Sytuację dodatkowo pogarszają problemy zdrowotne i uzależnienia. Wieloletnia izolacja, stres, a także wcześniejsze doświadczenia życiowe sprawiają, że wielu byłych osadzonych cierpi na zaburzenia psychiczne, uzależnienia od alkoholu i narkotyków. Aleksandra Szymanowska wskazała, że co najmniej 40% mężczyzn osadzonych w zakładach karnych wykazuje problemy związane z nadużywaniem alkoholu, natomiast 5% jest uzależnionych od innych substancji psychoaktywnych¹⁵. Brak ciągłości terapii po opuszczeniu zakładu karnego znacząco zwiększa ryzyko nawrotu do destrukcyjnych zachowań.

Czynnikiem potęgującym ryzyko ponownego konfliktu z prawem jest często powrót do tzw. środowisk kryminogennych. Niestety, rzetelna diagnoza tego zjawiska na szczeblu regionalnym napotyka na bariery systemowe. Jak wynika z informacji przekazanych przez Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Katowicach, instytucja ta nie prowadzi monitoringu powrotów skazanych do środowisk wysokiego ryzyka ani nie gromadzi danych szacunkowych w tym zakresie. Ta luka w danych utrudnia projektowanie celowanych działań prewencyjnych przez lokalne służby społeczne¹⁶.

Długotrwałe problemy ze znalezieniem pracy przez byłych osadzonych oraz ich trudności finansowe wielokrotnie prowadzą do niezaspokojenia podstawowych potrzeb socjalno-bytowych, co skutkuje ubóstwem. W takiej sytuacji pojawiają się kolejne trudności: osoby te często tracą poczucie bezpieczeństwa i szacunku, odczuwają osamotnienie, niższość i wyobcowanie, co może skłaniać je do izolowania się od społeczeństwa i prowadzić do wykluczenia społecznego¹⁷.

¹¹ Dane uzyskane na podstawie pisma Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Katowicach z dnia 6 marca 2026 r. (sygn. OI/P.414.39.2026.EF), stanowiącego odpowiedź na zapytanie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego (sygn. ROPS.DRSA.611.2.2026.RR).

¹² K. Jamróży, *Praca socjalna z osadzonymi w więzieniach – realne założenie czy mglisty postulat?*, *UR Journal of Humanities and Social Sciences* Nr 1(6)/2018, 2018 r., s. 64.

¹³ G. Miłkowska, S. Sobański, *Sieć, czyli kompleksowe...*, op. cit., s. 133.

¹⁴ A. Kacprzak, *Skazani na przestępczość?*, 2023, s. 115.

¹⁵ A. Szymanowska, *Więzienie i co dalej?*, 2003.

¹⁶ Dane uzyskane na podstawie pisma Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej..., op. cit.

¹⁷ G. Miłkowska, S. Sobański, *Sieć, czyli kompleksowe...*, op. cit., s. 133.

Nie bez znaczenia pozostaje również ograniczony dostęp do pomocy instytucjonalnej, ponieważ system postpenitencjarny w Polsce wciąż cechuje się rozproszeniem i brakiem spójności działań między administracją publiczną, organizacjami pozarządowymi i kuratorami sądowymi¹⁸. Pomoc ma często charakter interwencyjny, a nie systemowy, przez co nie prowadzi do trwałej poprawy sytuacji życiowej beneficjentów.

Naprzeciw powyższym wyzwaniom stara się wychodzić Służba Więzienna, podejmując szereg działań readaptacyjnych jeszcze w trakcie izolacji więziennej. W ramach reintegracji osób pozbawionych wolności ze środowiskiem wolnościowym, kadra jednostek organizacyjnych podległych Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Katowicach realizuje kompleksowe działania minimalizujące deficyty skazanych. Obejmują one przede wszystkim:

1. **aktywizację zawodową** – kierowanie do zatrudnienia (zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz jednostek) w celu zdobywania kwalifikacji zawodowych;
2. **uzupełnianie wykształcenia** – motywowanie do nauki stosownie do możliwości osadzonych (m.in. funkcjonowanie Centrum Kształcenia Ustawicznego przy ZK w Wojkowicach);
3. **terapię uzależnień** – kierowanie do wyspecjalizowanych oddziałów. W obrębie OISW w Katowicach funkcjonują 2 oddziały dla uzależnionych od alkoholu (w ZK w Jastrzębiu-Zdroju – dla recydywistów penitencjarnych oraz w ZK w Wojkowicach – dla osób po raz pierwszy odbywających karę pozbawienia wolności) oraz 2 oddziały dla uzależnionych od innych niż alkohol substancji psychoaktywnych (w ZK w Jastrzębiu-Zdroju – dla recydywistów penitencjarnych oraz w ZK w Herbach OZ Lubliniec – dla kobiet z każdego rodzaju i typu zakładu karnego);
4. **rozwój osobisty** – organizację zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych mających na celu wdrażanie osadzonych do prospołecznych form aktywności poprzez rozwijanie ich zainteresowań, rozbudzanie potrzeby kontaktu z kulturą i nabywanie umiejętności współpracy w grupie, a także promowanie zdrowego trybu życia i potrzeby rekreacji fizycznej.

Kluczowym narzędziem oddziaływań są również ustrukturyzowane programy readaptacji społecznej skazanych, o których mowa w § 4 ust. 1 pkt 1 *Zarządzenia nr 103/24 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 27 grudnia 2024 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych*. W latach 2023–2024 w jednostkach podległych OISW w Katowicach zrealizowano łącznie 1 058 takich programów¹⁹. Co istotne z punktu widzenia budowania lokalnych sieci wsparcia, część z nich była prowadzona we współpracy ze stowarzyszeniami, fundacjami, organizacjami oraz innymi instytucjami zewnętrznymi, które zgodnie z art. 38 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego mogą współdziałać w procesie wykonywania kar i readaptacji społecznej skazanych.

¹⁸ Najwyższa Izba Kontroli, *Readaptacja społeczna skazanych na wieloletnie kary pozb. wolności*, 2015, s. 12-14.

¹⁹ Dane uzyskane na podstawie *pisma Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej...*, op. cit.

Liczba programów resocjalizacyjnych zrealizowanych w jednostkach podległych OISW w Katowicach w latach 2023–2024

Program z zakresu:	2023 r.	2024 r.
Przeciwdziałania uzależnieniom oraz nadużywaniu alkoholu lub innych środków psychoaktywnych	139	163
Przeciwdziałania prokryminalnym postawom	53	45
Przeciwdziałania agresji i przemocy	15	40
Aktywizacji zawodowej i promocji zatrudnienia	15	40
Zapobiegania negatywnym skutkom izolacji (zwłaszcza wobec skazanych długoterminowych)	16	28
Integracji rodzin	17	22
Suma	255*	338*

* Suma w tabeli obejmuje wybrane, główne kategorie programów. Łączna liczba wszystkich zrealizowanych programów we wszystkich kategoriach wyniosła 483 w 2023 r. oraz 575 w 2024 r.

Źródło: Dane uzyskane na podstawie pisma Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Katowicach z dnia 6 marca 2026 r. (sygn. OI/P.414.39.2026.EF), stanowiącego odpowiedź na zapytanie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

Podsumowując, osoby opuszczające jednostki penitencjarne wciąż napotykają liczne trudności społeczne, ekonomiczne i psychologiczne. Najczęściej wskazywane problemy to rozpad więzi rodzinnych, bezdomność i brak stabilizacji mieszkaniowej, trudności w uzyskaniu zatrudnienia, ubóstwo i wykluczenie społeczne, problemy zdrowotne i uzależnienia, stygmatyzacja społeczna oraz niewystarczające wsparcie instytucjonalne. Rozwiązanie tych problemów wymaga kompleksowych działań integrujących pomoc społeczną, Służbę Więzienną, kuratorów sądowych, urzędy pracy oraz organizacje pozarządowe, które odgrywają coraz większą rolę w procesie skutecznej readaptacji społecznej byłych osadzonych.

3. Wsparcie dla byłych więźniów

- Rozproszony system wsparcia postpenitencjarnego
- 14 591 148 zł pomocy finansowej udzielonej w 2024 r.
- Największą część środków przeznaczono na szkolenia i kursy podnoszące kwalifikacje zawodowe

3.1. System penitencjarny

Osoby wychodzące na wolność po odbyciu kary pozbawienia wolności, które nie posiadają rodziny lub nie mogą liczyć na jej wsparcie, obejmowane są opieką kuratora sądowego. Jeszcze w trakcie pobytu w jednostce penitencjarnej kurator, we współpracy z osadzonym, opracowuje indywidualny program readaptacji społecznej (tzw. Program wolnościowy), którego celem jest przygotowanie do samodzielnego funkcjonowania po opuszczeniu zakładu karnego.

Kurator udziela osobie opuszczającej jednostkę wsparcia informacyjnego i doradczego oraz współpracuje z administracją zakładu karnego, jednostkami administracji rządowej i samorządowej, fundacjami oraz organizacjami pozarządowymi skoncentrowanymi na readaptacji społecznej byłych skazanych. W działania postpenitencjarne włączeni są również kuratorzy społeczni, których zadania obejmują:

1. wizytowanie podopiecznych po opuszczeniu jednostki penitencjarnej w miejscu ich zamieszkania lub pobytu,
2. utrzymywanie kontaktu z rodziną podopiecznego,
3. współpracę z organizacjami społecznymi i instytucjami pomocowymi w celu poprawy warunków mieszkaniowych, stanu zdrowia oraz wsparcia w poszukiwaniu zatrudnienia i podnoszeniu kwalifikacji zawodowych²⁰.

Ważnym elementem readaptacji, realizowanym przez Służbę Więzienną jeszcze w trakcie odbywania kary, jest uzupełnianie wykształcenia i przygotowanie zawodowe osadzonych. Zakłady karne prowadzą nauczanie stosownie do możliwości i uzdolnień osadzonych. Warto podkreślić, że w ramach uzupełnienia wykształcenia podstawowego nauczanie to jest obowiązkowe. Z kolei pierwszeństwo w uzyskaniu nauki w szkole ponadpodstawowej i na kursach zawodowych mają młodociani, a także osoby, które nie mają wyuczonego zawodu bądź po odbyciu kary nie będą mogły go wykonywać (zgodnie z art. 130 Kodeksu karnego wykonawczego). Istotną i dobrą praktyką na terenie województwa śląskiego jest funkcjonowanie Centrum Kształcenia Ustawicznego przy Zakładzie Karnym w Wojkowicach, podlegającego OISW w Katowicach. Placówka ta daje osadzonym realną szansę na zdobycie kwalifikacji ułatwiających późniejsze odnalezienie się na rynku pracy²¹.

²⁰ K. Kucyper, *Instytucjonalne formy...*, op. cit., s. 59-60.

²¹ Dane uzyskane na podstawie *pisma Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej...*, op. cit.

Osoby opuszczające zakłady karne mogą ubiegać się o pomoc w ramach Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, która może obejmować:

1. pokrycie kosztów czasowego zakwaterowania lub udzielenie schronienia,
2. organizację i finansowanie poradnictwa prawnego oraz działań aktywizujących zawodowo,
3. sfinansowanie szkoleń, kursów i kosztów egzaminów potwierdzających kwalifikacje,
4. pokrycie kosztów leczenia specjalistycznego, rehabilitacji lub uzyskania orzeczeń o niepełnosprawności,
5. pokrycie kosztów transportu do miejsca, nauki, pracy, terapii lub pobytu,
6. okresową dopłatę do czynszu oraz opłat eksploatacyjnych (energia cieplna, prąd, gaz, woda, opał),
7. pokrycie kosztów uzyskania dokumentu tożsamości i innych niezbędnych do otrzymania pomocy,
8. opłacenie składek ubezpieczenia grupowego NNW dla osób uczestniczących w szkoleniach i kursach, pokrycie kosztów biletów komunikacyjnych,
9. pomoc rzeczową – w szczególności w formie żywności, bonów żywnościowych, odzieży, leków, protez, środków sanitarnych oraz materiałów edukacyjnych²².

W 2024 r. w ramach wskazanego Funduszu osobom opuszczającym zakłady karne i inne jednostki penitencjarne udzielono pomocy finansowej w łącznej kwocie 14 591 148 zł (w 2023 r. – 12 993 010 zł, w 2022 r. 11 058 572 zł). Największą część środków przeznaczono na pokrycie kosztów uczestnictwa w szkoleniach i kursach podnoszących kwalifikacje zawodowe – 6 198 905 zł. Udzielono również następującej pomocy:

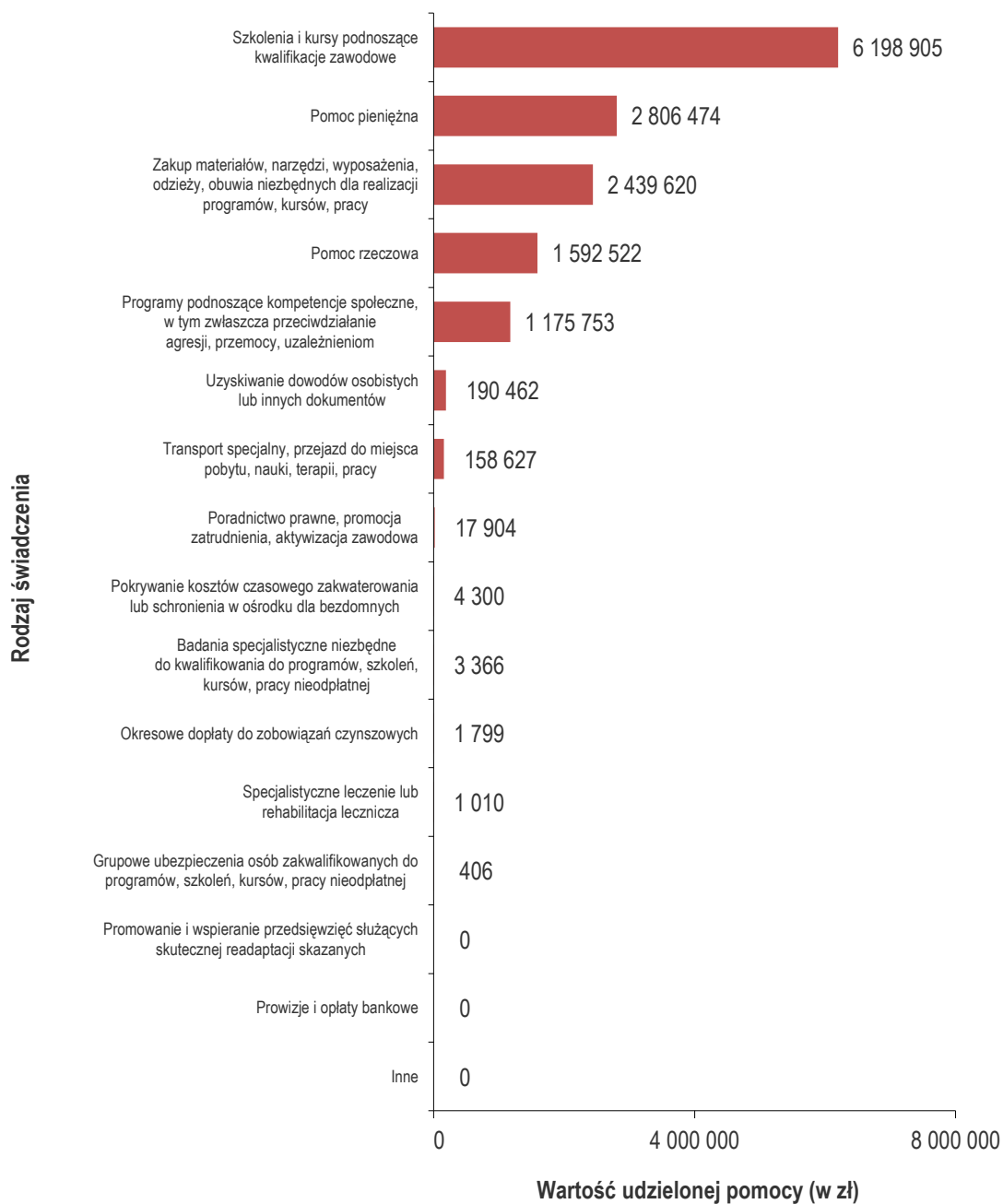
1. pomocy pieniężnej – 2 806 474 zł,
2. wsparcia finansowego na zakup materiałów, narzędzi, wyposażenia, odzieży i obuwia niezbędnych do udziału w kursach lub wykonywania pracy – 2 439 620 zł,
3. pomocy rzeczowej – 1 592 522 zł²³.

---

²² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej - Funduszu Sprawiedliwości (Dz.U. z 2025 r. poz.1298), art. 39.

²³ Centralny Zarząd Służby Więziennej, *Roczna informacja statystyczna* za lata 2022-2024 <https://www.sw.gov.pl/strona/Statystyka> [odczyt: 06.11.2025 r.], s. 23.

Wysokość pomocy postpenitencjarnej udzielonej osobom opuszczającym zakłady karne w ramach Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, Polska 2024 r. (n = 14 591 148 zł).

Źródło: Centralny Zarząd Służby Więziennej, Roczna informacja statystyczna za rok 2024, <https://www.sw.gov.pl/strona/Statystyka>.

3.2. Wsparcie postpenitencjarne w ramach systemu pomocy społecznej

Osoby opuszczające jednostki penitencjarne mogą zwrócić się o wsparcie do ośrodków pomocy społecznej. Choć ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1214) nie przewiduje odrębnych świadczeń dedykowanych osobom w sytuacji postpenitencjarnej, pozwala im ubiegać się o świadczenia pieniężne i niepieniężne według ogólnych zasad.

3.2.1. Świadczenia pieniężne

Osoba opuszczająca jednostkę penitencjarną może ubiegać się o świadczenia z pomocy społecznej, których wysokość oraz kryteria dostępności uległy zmianie wraz z nową waloryzacją od 1 stycznia 2025 roku. Katalog dostępnych form wsparcia obejmuje:

1. zasiłek stały – przysługujący w sytuacji całkowitej niezdolności do pracy (z tytułu wieku lub niepełnosprawności). Od 1 stycznia 2025 roku kryterium dochodowe uprawniające do świadczenia wynosi 1 010 zł dla osoby samotnie gospodarującej (wobec 776 zł w 2024 r.) oraz 823 zł na osobę w rodzinie (wobec 600 zł w 2024 r.). Maksymalna kwota samego zasiłku wzrosła do 1 229 zł miesięcznie;
2. zasiłek okresowy – dedykowany osobom zmagającym się w szczególności z bezrobociem, długotrwałą chorobą lub niepełnosprawnością. Warunkiem jego otrzymania jest spełnienie nowych progów dochodowych obowiązujących od 1 stycznia 2025 roku: 1 010 zł dla osób samotnych oraz 823 zł na członka rodziny (dla porównania w 2024 r. progi te wynosiły odpowiednio 776 zł i 600 zł). Kwota zasiłku jest ustalana indywidualnie, jednak nie może być niższa niż 50% różnicy między kryterium a dochodem;
3. zasiłek celowy – przyznawany na zaspokojenie konkretnej, niezbędnej potrzeby bytowej (np. zakup żywności, leków, opału czy drobne naprawy w mieszkaniu). Podstawą do jego otrzymania jest spełnienie ustawowego kryterium dochodowego, które od 1 stycznia 2025 r. wynosi 1 010 zł (osoba samotna) lub 823 zł (osoba w rodzinie), co stanowi wzrost względem stawek z 2024 r. (odpowiednio 776 zł i 600 zł). Warto zaznaczyć, że w szczególnie uzasadnionych przypadkach może zostać przyznany specjalny zasiłek celowy, nawet przy przekroczeniu wspomnianych progów.

3.2.2. Świadczenia niepieniężne

Osoby po opuszczeniu jednostek penitencjarnych mogą korzystać również z pomocy niepieniężnej, w szczególności w formie:

1. pracy socjalnej, ukierunkowanej na przezwyciężanie trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu oraz rozwijanie samodzielności życiowej i aktywności zawodowej,
2. poradnictwa specjalistycznego – w tym prawnego, psychologicznego i rodzinnego – dostępnego niezależnie od wysokości dochodu,
3. schronienia w formie tymczasowego miejsca w noclegowni lub schronisku,
4. posiłku i niezbędnego ubrania, jeżeli osoba ich potrzebuje,
5. skierowania do mieszkania treningowego w celu nauki samodzielnego życia i integracji społecznej,
6. skierowania do domu pomocy społecznej, gdy osoba wymaga opieki całodobowej.

3.3. Wsparcie urzędów pracy

Istotnym elementem pomocy postpenitencjarnej jest również działalność powiatowych urzędów pracy, które wspierają byłych więźniów w aktywizacji zawodowej poprzez:

1. udzielanie poradnictwa zawodowego (indywidualne rozmowy z doradcą zawodowym i pośrednikiem pracy),
2. pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy,
3. organizację i finansowanie szkoleń, kursów i staży.

Osoby opuszczające jednostki penitencjarne, po zarejestrowaniu się w powiatowym urzędzie pracy jako bezrobotne, mogą ubiegać się o przyznanie zasiłku dla bezrobotnych. Warto podkreślić, że otrzymują one tę pomoc finansową na zasadach ogólnych, określonych w ustawie o rynku pracy i służbach zatrudnienia z dnia 20 marca 2025 r. (Dz.U. z 2025 r., poz. 620). Oznacza to, że aby nabyć prawo do zasiłku, muszą zostać spełnione następujące warunki, w tym m.in.:

1. rejestracja w urzędzie pracy musi zaistnieć w ciągu 30 dni od dnia zwolnienia z zakładu karnego lub aresztu śledczego;
2. osoba musi posiadać co najmniej 365 dni okresów zatrudnienia (w tym pracy wykonywanej w trakcie pozbawienia wolności) w okresie 18 miesięcy poprzedzających osadzenie oraz osiągnięcie wynagrodzenia stanowiącego podstawę wymiaru składek na poziomie co najmniej minimalnego wynagrodzenia za pracę.

W przypadku pozbawienia wolności w trakcie pobierania zasiłku, przysługuje on po zwolnieniu na okres pomniejszony o czas jego wcześniejszego pobierania, natomiast w określonych sytuacjach jego długość ustalana jest tak, jak gdyby pozbawienie wolności nie miało miejsca.

Dodatkowymi formami aktywizacji są roboty publiczne oraz prace interwencyjne, które zapewniają tymczasowe zatrudnienie. Uzyskane w ten sposób świadectwo pracy zwiększa szanse byłych więźniów na znalezienie stałego zatrudnienia²⁴.

3.4. Rola organizacji pozarządowych

Znaczącą rolę w procesie readaptacji społecznej oraz wsparcia osób opuszczających jednostki penitencjarne odgrywają organizacje pozarządowe. Podmioty te oferują kompleksową pomoc, obejmującą pomoc psychologiczną, edukacyjną, zawodową i mieszkaniową, a także działania na rzecz integracji społecznej.

Do najaktywniejszych organizacji działających w tym obszarze, wyłonionych na podstawie analizy dostępnych źródeł internetowych oraz opracowań eksperckich jako przykłady dobrych praktyk, należą m.in.:

1. Fundacja Pomost – fundacja-pomost.pl;
2. Stowarzyszenie Penitencjarne „Patronat” – patronat.eu;
3. Stowarzyszenie Pomocy Osobom Wychodzącym na Wolność „Emaus” – emausgdansk.blogspot.com;
4. Małopolskie Stowarzyszenie „Probacja” – www.probacja.org;
5. Fundacja „Sławek” – eurodesk.pl/organizacje/fundacja-slawek;
6. Stowarzyszenie Sursum Corda w Nowym Sączu – sc.org.pl²⁵.

²⁴ Ł. Kozera, *Pomoc postpenitencjarna...*, op. cit., s. 224.

²⁵ K. Kucyper, *Instytucjonalne formy...*, op. cit., s. 61.; Opracowanie własne na podstawie przeglądu ogólnodostępnych źródeł internetowych.

Organizacje te planują i realizują działania według własnych wytycznych, w sposób niezależny. Brak koordynacji często powoduje, że osoby opuszczające zakłady karne korzystają z różnych form wsparcia w sposób chaotyczny, co może ograniczać efektywność pomocy i zaburzać motywację osób korzystających ze wsparcia.

3.4.1. Problemy i wyzwania w działalności organizacji pozarządowych

Pomimo szerokiego zakresu działań, współpraca organizacji pozarządowych z instytucjami publicznymi napotyka liczne wyzwania, wśród których najczęściej wskazuje się:

1. brak centralnego koordynatora regionalnego, co utrudnia spójną organizację i synchronizację działań;
2. ograniczoną wymianę danych o podopiecznych, utrudniającą planowanie i monitoring wsparcia;
3. różnice proceduralne oraz zróżnicowane regulacje między instytucjami, co wydłuża czas reakcji i podejmowania decyzji;
4. niewystarczające zasoby kadrowe i finansowe, ograniczające zakres oraz intensywność działań pomocowych;
5. fragmentaryczny charakter wsparcia, wynikający z braku pełnej koordynacji między podmiotami i obniżający efektywność prowadzonych programów.

3.5. Fundacja Pomost – przykład modelowego działania

Fundacja Pomost, działająca w Zabrzu, jest przykładem organizacji prowadzącej działania całościowe i długofalowe. Programy Fundacji obejmują:

1. wsparcie jeszcze w trakcie odbywania kary – diagnoza potrzeb, grupy wsparcia, psychoedukacja, tworzenie indywidualnych planów readaptacyjnych;
2. społeczność readaptacyjna – bezpieczne środowisko wspólnotowe umożliwiający rozwój kompetencji społecznych, odpowiedzialności i samodzielności;
3. stabilizacja mieszkaniowa – hostele i mieszkania readaptacyjne, zapewniające bezpieczne przejście na wolność;
4. aktywność zawodowa i edukacyjna – kursy, szkolenia, staże, pośrednictwo w zatrudnieniu oraz wsparcie w zdobywaniu niezbędnych dokumentów;
5. wsparcie psychospołeczne i terapeutyczne – indywidualne poradnictwo psychologiczne, treningi kompetencji społecznych, arteterapia, ergoterapia, psychoedukacja;
6. współpraca interdyscyplinarna – współpraca z kuratorami, OPS, urzędami pracy, służbą zdrowia i innymi NGO, wymiana informacji, wspólne planowanie działań oraz monitoring postępów podopiecznych.

Efekty działalności Fundacji Pomost:

1. indywidualizacja planów wsparcia;
2. wsparcie rozpoczynane w trakcie odbywania kary;
3. integracja wsparcia mieszkaniowego, edukacyjnego, zawodowego i psychospołecznego;
4. trening kompetencji społecznych;
5. odbudowa więzi rodzinnych;
6. monitoring postępów w oparciu o wskaźniki skuteczności (zatrudnienie, stabilność mieszkaniowa, ukończone kursy, spadek recydywy).

3.5.1. Rekomendacje Fundacji Pomost

Na podstawie wieloletnich doświadczeń Fundacji Pomost oraz wypracowanego w Zabrzu systemu koordynacji działań postpenitencjarnych, rekomenduje się wdrażanie kompleksowych programów readaptacyjnych, opartych na modelu integracyjnym, łączącym podejście terapeutyczne z resocjalizacyjno-wychowawczym.

Przykładowy schemat koordynacji działań poszczególnych służb, instytucji i organizacji zaangażowanych w system pomocy postpenitencjarnej.

Źródło: Fundacja POMOST z Zabrze.

3.5.2. Założenia merytoryczne programu readaptacji

Powrót do życia po odbyciu kary pozbawienia wolności stanowi sytuację kryzysową wymagającą zintegrowanego wsparcia. Program readaptacyjny Fundacji Pomost uwzględnia wielowymiarowe czynniki wpływające na funkcjonowanie uczestników – biologiczne, psychologiczne oraz społeczno-kulturowe.

Program realizowany jest w modelu integracyjnym, w którym kluczową rolę odgrywają:

1. społeczność readaptacyjna jako narzędzie łączące oddziaływania resocjalizacyjne i terapeutyczne;
2. indywidualna relacja specjalista-klient, umożliwiająca tworzenie indywidualnych ścieżek rozwoju społeczno-zawodowego;
3. różnorodne formy zajęć terapeutycznych, w tym arteterapia, ergoterapia, zajęcia sportowe i rekreacyjne;
4. innowacyjne narzędzia diagnostyczne, opracowane w ramach projektu Fundacji Rozwoju KUL „PI Komplet”.

Cele programu:

1. nabycie umiejętności funkcjonowania w zgodzie z powszechnie akceptowanymi normami społecznymi;
2. rozwinięcie kompetencji umożliwiających podejmowanie nowych ról społecznych i zawodowych;
3. przygotowanie do samodzielnego funkcjonowania na rynku pracy.

3.5.3. Etapy programu

Etap I – ZAKŁAD KARNY (rekrutacja i motywacja)

Działania prowadzone jeszcze w trakcie odbywania kary

1. Cele zajęć w jednostkach penitencjarnych:

- a. wsparcie emocjonalne i towarzyszenie w procesie odbywania kary;
- b. budowanie nadziei, relacji i zaufania;
- c. motywowanie do zmiany i planowania życia na wolności;
- d. wstępna diagnoza zasobów i potrzeb (socjalnych, materialnych, zawodowych).

2. Rola: etap pełni funkcję motywacyjną i rekrutacyjną do Ośrodka Readaptacyjnego.

3. Wsparcie rodzin: pomoc psychologiczna i prawna w Punkcie Konsultacyjnym Fundacji dla rodzin osadzonych.

Etap II – OŚRODEK READAPTACYJNY

Intensywna praca nad zmianą w warunkach stacjonarnych

A. Punkt Konsultacyjny (diagnoza)

1. **Wsparcie:** pomoc psychologiczna, socjalna i prawna;
2. **Organizacja:** koordynacja przyjęć i organizacja pobytu;
3. **Administracja:** dokumentacja, statystyki, współpraca z instytucjami.

B. Pobyt w Ośrodku (proces)

1. **Formuła:** 6-miesięczny cykl stacjonarny oparty na metodzie społeczności, czyli systemie samorządności i współodpowiedzialności mieszkańców za funkcjonowanie ośrodka, służącym nauce ról i norm społecznych poprzez grupowe współdziałanie;
2. **Dla kogo:** osoby zakwalifikowane do udziału w pobycie stacjonarnym, zdolne do samodzielnego funkcjonowania (bez znacznej niepełnosprawności wymagającej opieki i bez ostrych stanów psychotycznych);
3. **Cel:** zmiana postaw i wzorców funkcjonowania, wzmacnianie odpowiedzialności, rozwój kompetencji emocjonalnych i społecznych oraz przygotowanie do samodzielności po opuszczeniu ośrodka.

C. Metodyka: Społeczność Readaptacyjna

System ról, zasad i spotkań.

1. **Spotkania społeczności:** raz w tygodniu (4h). Prowadzone przez Prezesa społeczności (funkcja wewnętrzna podopiecznego) przy wsparciu kadry. Służą integracji grupy i rozwiązywaniu konfliktów, omawianiu zasad, planowaniu tygodnia oraz monitorowaniu postępów.
2. **System Ról:** każda z funkcji wiąże się z konkretnymi zadaniami i rozwija określone kompetencje:
  - a. *prezes:* liderstwo, odpowiedzialność;
  - b. *gospodarz / szef ochrony:* dbałość o mienie, granice;
  - c. *skarbnik / szef kuchni:* planowanie, budżetowanie;
3. **Plany indywidualne** (społeczność zadaniowa):
  - a. *Plan I:* autodiagnoza.
  - b. *Plan II:* cele społeczne i zawodowe.
  - c. *Plan III:* plan na wyjście (cele przyszłościowe).

D. Kadra i Zespół interdyscyplinarny

Wsparcie realizowane przez wykwalifikowany zespół specjalistów.

1. **specjalista readaptacji (asystent):** prowadzi mieszkańca przez cały proces („Case manager”), odpowiada za realizację Indywidualnego Planu Działania;
2. **opiekun:** dba o codzienne funkcjonowanie domu, bezpieczeństwo i przestrzeganie regulaminu;
3. **psycholog/psychoterapeuta:** zapewnia diagnozę, wsparcie w kryzysach emocjonalnych oraz pomoc w przepracowaniu traum;
4. **specjalista terapii uzależnień:** prowadzi konsultacje i wspiera w utrzymaniu trwałej abstynencji.

Etap III – PROGRAM POSTREHABILITACYJNY

Usamodzielnienie i stabilizacja życiowa

1. Hostel Readaptacyjny:
  - a. pobyt do 6 miesięcy;
  - b. wymagany kontrakt i częściowa odpłatność (ok. 200 zł).
2. Mieszkanie Readaptacyjne:
  - a. pobyt do 12 miesięcy;
  - b. pełna nauka samodzielności: utrzymanie się + czynsz (ok. 300 zł).
3. Grupa Wsparcia dla Absolwentów:
  - a. spotkania 1-2 razy w miesiącu (bezterminowo);
  - b. budowanie sieci wsparcia poza instytucją („Trzeźwe środowisko”).

Efekty końcowe (Cele postrehabilitacji):

1. samowystarczalność finansowa;
2. utrwalenie norm społecznych i prawnych;
3. umiejętność samodzielnego rozwiązywania problemów.

ETAP IV – MONITORING, EWALUACJA I WSPÓŁPRACA

Zapewnienie jakości i skuteczności oddziaływań.

A. Ewaluacja (pomiar skuteczności): ocena efektów programu nie opiera się na intuicji, lecz na twardych danych:

1. narzędzia diagnostyczne: wykorzystanie profesjonalnego Kwestionariusza Potencjału Psychospołecznego (badanie na wejściu i wyjściu z programu);
2. opinie uczestników: regularne ankiety ewaluacyjne wypełniane przez mieszkańców, pozwalające dostosowywać metody pracy do ich realnych potrzeb.

B. Zespół interdyscyplinarny:

1. w pracę z mieszkańcami zaangażowani są specjaliści, zapewniający kompleksowe wsparcie w procesie powrotu do społeczeństwa. Zespół tworzą: specjalista readaptacji społecznej, psycholog, terapeuta uzależnień, opiekun.
2. zasady pracy: zespół spotyka się cyklicznie (raz w miesiącu) w celu omówienia postępów każdego podopiecznego, modyfikacji planów pomocy i superwizji własnej pracy.

C. Współpraca instytucjonalna: program jest realizowany w ścisłym partnerstwie z lokalnym systemem pomocy:

1. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Zabrze (MOPR);
2. Powiatowy Urząd Pracy w Zabrze (PUP);
3. Zakłady Karne i Służba Więzienna;

4. Sądowa Służba Kuratorska;
5. Poradnie Zdrowia Psychicznego (konsultacje psychiatryczne);
6. Oddziały Leczenia Uzależnień i Detoksykacji (wsparcie w sytuacjach nawrotu choroby).

3.6. Poziom lokalny – rola centrów integracji społecznej w procesie readaptacji społeczno-zawodowej

Istotnym elementem systemu pomocy postpenitencjarnej w województwie śląskim jest działalność centrów integracji społecznej (CIS). Choć ich głównym celem jest reintegracja osób wykluczonych społecznie, kilka jednostek z regionu wypracowało unikalne modele współpracy z osobami opuszczającymi zakłady karne, które wykraczają poza standardowe ramy ustawowe.

1. Aktywizacja wyprzedzająca – model współpracy z jednostkami penitencjarnymi (CIS Częstochowa)

Jedną z najskuteczniejszych praktyk jest podejmowanie działań jeszcze przed opuszczeniem przez skazanego murów jednostki penitencjarnej.

Opis działania: CIS w Częstochowie prowadzi systematyczną współpracę z Aresztem Śledczym. Koordynatorzy Centrum realizują cykle spotkań motywacyjnych dla osadzonych (średnio 5 cykli rocznie), podczas których przygotowują ich do podjęcia zatrudnienia socjalnego bezpośrednio po zwolnieniu. Taki model minimalizuje ryzyko „próżni” po wyjściu na wolność i daje osadzonemu konkretną perspektywę pomocy w pierwszym dniu po zakończeniu kary.

2. Holistyczne wsparcie w stabilizacji życiowej i wizerunkowej (CIS Myszków-Mrzygłód)

Praktyka Fundacji „Skrzydła Powiatu” pokazuje, że skuteczna readaptacja wymaga zaspokojenia potrzeb z najniższych szczebli piramidy Masłowa oraz odbudowy poczucia własnej wartości. Poza realizacją Indywidualnego Programu Zatrudnienia Socjalnego, Centrum oferuje wsparcie w sytuacjach kryzysowych (np. pomoc w remoncie mieszkania, zakup pieca czy drzwi). Unikalnym elementem jest dbałość o wizerunek uczestników – zapewnienie dostępu do usług kosmetycznych czy fryzjerskich, co ma kluczowe znaczenie przy przełamywaniu barier psychologicznych i przygotowaniu do rozmów o pracę.

Podejście to pozwala na realną poprawę warunków bytowych, co jest fundamentem trwałej abstynencji od zachowań przestępczych.

3. Przekształcanie kar w szansę rozwojową (CIS Zdrowa Kłomnice)

Jednostka ta skutecznie wykorzystuje mechanizmy prawne i fundusze zewnętrzne do włączania osób z przeszłością kryminalną w struktury społeczne.

CIS w Kłomnicach rekrutuje osoby wykonujące prace społecznie użyteczne (z wyroków sądowych) do pełnych programów reintegracyjnych finansowanych z projektów unijnych (EFS). Model ten opiera się na unikalnej współpracy z wymiarem sprawiedliwości: skazany, zamiast wykonywać proste prace porządkowe bez wsparcia merytorycznego, trafia do ścieżki reintegracji zawodowej i społecznej. Dzięki temu obowiązek prawny staje się impulsem do

zmiany życiowej, a nie tylko dolegliwą karą. Uczestnicy zyskują dostęp do trenera pracy, radcy prawnego i psychologa.

Zamiana biernego odpracowania kary na aktywny udział w projekcie rozwojowym znacząco zwiększa szanse na trwały powrót do społeczeństwa.

4. Inkluzja i anonimowość jako narzędzie reintegracji (Stowarzyszenie MOST / CIS w Zabrze, Gliwicach i Mysłowicach)

Doświadczenie tych placówek wskazuje na wagę pracy z osobami, które niechętnie deklarują swoją przeszłość penitencjarną. Centra te kładą nacisk na to, by status „byłego więźnia” nie był etykietą dominującą. Wsparcie doradców zawodowych i psychologów koncentruje się na budowaniu nowych kompetencji, a nie na rozpamiętywaniu przeszłości.

Tworzenie bezpiecznego środowiska, w którym uczestnik jest traktowany podmiotowo, a nie przez pryzmat paragrafów, sprzyja szybszej asymilacji w grupie i na otwartym rynku pracy.

3.7. Edukacja obywatelska i prewencja pierwotna – projekt „Mam Prawo”

Skuteczna polityka postpenitencjarna musi być uzupełniona o działania profilaktyczne (prewencję pierwotną), które budują świadomość prawną i zapobiegają wkraczaniu na drogę przestępstwa.

Inicjatywa „Mam Prawo” **Fundacji Nie Będziesz Szła Sama** realizowana w katowickich szkołach, stanowi modelowy przykład edukacji prawnej młodzieży. Jej kluczową wartością jest bezpośredni dialog uczniów z praktykami systemu wymiaru sprawiedliwości i bezpieczeństwa.

Wysoki poziom merytoryczny inicjatywy zapewnia udział doświadczonych praktyków, wśród których znaleźli się sędziowie (m.in. Izabela Kuczera-Fatyga, Adam Synakiewicz i Adam Maika-Pawłowski), adwokaci (Konrad Pogoda) oraz funkcjonariusze Policji.

Spotkania dotyczą odpowiedzialności karnej nieletnich, cyberbezpieczeństwa, przemocy rówieśniczej oraz ochrony praw dziecka.

Kształtowanie postaw obywatelskich i budowanie zrozumienia, że prawo jest narzędziem chroniącym bezpieczeństwo, a nie jedynie systemem represyjny, realnie wzmacnia fundamenty odpowiedzialnego społeczeństwa oraz ogranicza przyszłe zjawiska wykluczenia i penalizacji młodych ludzi²⁶

---

²⁶ Opracowano na podstawie materiałów programowych i informacyjnych projektu edukacyjnego „Mam Prawo”, Fundacja Nie Będziesz Szła Sama, źródło on-line: www.fundacjanbss.com [dostęp: styczeń 2026 r.]

4. Skala objęcia pomocą społeczną byłych więźniów w województwie śląskim

- 1 064 rodziny objęte pomocą
- Pomoc społeczna obejmuje jedynie część byłych więźniów
- Województwo śląskie w pobliżu średniej krajowej pod względem skali wsparcia
- Spadek liczby osób objętych pomocą, z niewielkimi wahaniami w ostatnich latach

W 2024 r. w województwie śląskim pomocą społeczną z powodu trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego objęto 1 064 rodziny, w których skład wchodziło 1 559 osób ²⁷.

Powyższy problem stanowił jedną z najrzadszych przyczyn udzielania pomocy społecznej – dwunastą co do częstości występowania. Należy jednak podkreślić, że ze względu na specyfikę sporządzania rodzinnych wywiadów środowiskowych, w których zazwyczaj wskazuje się główne przyczyny przyznawania świadczeń - takie jak długotrwała lub ciężka choroba, ubóstwo, niepełnosprawność czy bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego - rzeczywista liczba osób opuszczających zakłady karne i korzystających ze wsparcia systemu pomocy społecznej może być wyższa.

Jeden z kluczowych czynników wpływających na tę dysproporcję stanowi fakt, że dane z systemu pomocy społecznej nie odzwierciedlają faktycznej liczby osób opuszczających jednostki penitencjarne w regionie. Dla zobrazowania pełnej skali zjawiska warto wskazać, że w latach 2023–2024 z jednostek penitencjarnych funkcjonujących na terenie województwa śląskiego zwolniono odpowiednio 9 080 osób oraz 9 215 osób ²⁸.

Należy przy tym zastrzec, że z uwagi na gęstą sieć i dużą pojemność śląskich zakładów karnych, wskaźnik ten obejmuje również osoby pochodzące z innych regionów Polski, które odbywały karę na terenie województwa śląskiego. Część z nich po odbyciu wyroku zasila jednak lokalne rynki pracy lub popada w kryzysy w tutejszych miastach.

Uzupełnieniem tej perspektywy, które pozwala oddzielić ogólną liczbę zwolnień od skali problemu dotyczącego bezpośrednio stałych mieszkańców regionu, są dane dotyczące ich powiązań terytorialnych. W analizowanym okresie liczba skazanych, którzy przed odbyciem kary zamieszkiwali na terenie województwa śląskiego (według stanu na dzień 31 grudnia), wyniosła odpowiednio 7 306 osób w 2023 r. oraz 7 328 osób w 2024 r. ²⁹. Dane te jednoznacznie potwierdzają, że przeważająca większość populacji więziennej w regionie to jego stali mieszkańcy, co generuje realne, stałe i długofalowe obciążenie dla lokalnych systemów pomocy społecznej po ich powrocie do środowiska macierzystego.

Należy jednak zaznaczyć, że Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Katowicach nie prowadzi analiz danych w zakresie deklarowanych przez osoby pozbawione wolności kierunków dalszego pobytu po zwolnieniu. W szczególności brak jest informacji dotyczących liczby osób planujących powrót do miejsca zamieszkania sprzed osadzenia, jak również tych, które deklarują zamiar osiedlenia się w innej miejscowości. Wynika to z ograniczeń Centralnej Bazy Danych Osób Pozbawionych Wolności, która nie umożliwia wyfiltrowania tego typu danych.

²⁷ Centralna Aplikacja Statystyczna, *Sprawozdanie MRPiS-03 za 2024 r.*

²⁸ Dane uzyskane na podstawie pisma Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej..., op. cit.

²⁹ Ibidem.

Liczba osób zwolnionych z jednostek penitencjarnych OISW Katowice
w województwie śląskim w latach 2023-2024

Jednostki organizacyjne	2023	2024
AŚ Bytom z OZ Zabrze	1 266	1 162
ZK Cieszyn z OZ Bielsko-Biała	613	782
AŚ Częstochowa z OZ Wąsosz Górny	462	477
AŚ Gliwice	499	556
ZK Herby z OZ Lubliniec	425	481
ZK Jastrzębie-Zdrój z OZ Jastrzębie Zdrój	978	890
AŚ Katowice	716	760
AŚ Mysłowice	518	535
ZK Racibórz	765	769
AŚ Sosnowiec	422	391
AŚ Tarnowskie Góry	581	573
ZK Wojkowice z OZ Ciągowice	1 835	1 839
Suma	9 080	9 215

Źródło: Pismo OISW w Katowicach z dnia 6.03.2026 r., sygn. OI/P.414.39.2026.EF.

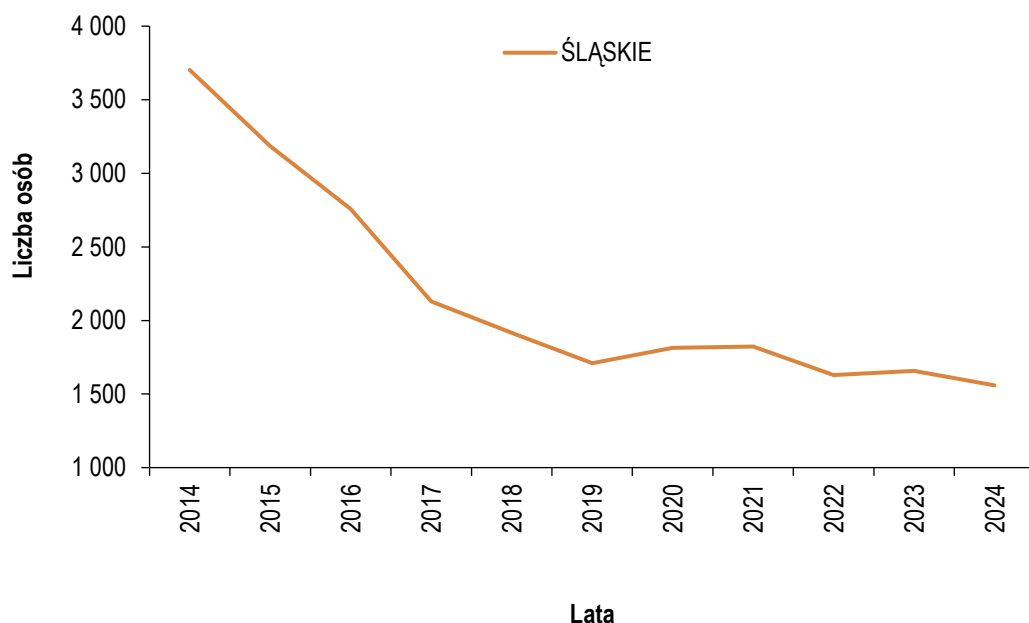
Zestawienie powyższych danych obrazuje skalę zwolnień z jednostek penitencjarnych w województwie śląskim. W 2024 roku zakłady karne i areszty śledcze podległe OISW w Katowicach opuściło łącznie 9 215 osób ³⁰, co stanowi nieznaczny wzrost w stosunku do roku 2023. Jednakże, zestawienie tej wartości z danymi z systemu pomocy społecznej ukazuje wyraźną dysproporcję – w tym samym 2024 roku zaledwie 1 559 osób zostało objętych tego rodzaju wsparciem z powodu trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego.

W województwie śląskim wsparciem z tego tytułu objęto 1,16% ogółu osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej, podczas gdy średnia dla Polski wyniosła 2,90%. Ta różnica w strukturze procentowej nie wynika jednak z mniejszej skali problemu na Śląsku, lecz ze znacznie większej nominalnej bazy wszystkich beneficjentów pomocy społecznej w regionie. Potwierdza to wskaźnik liczby osób w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, który dla województwa śląskiego wyniósł 3,63 i był tylko nieznacznie niższy od średniej krajowej (3,99). Dowodzi to, że realna skala wyzwań w obszarze readaptacji społecznej, przed którymi stają śląskie kadry pomocowe, w pełni odpowiada trendom obserwowanym na poziomie ogólnokrajowym.

Na przestrzeni lat 2014-2024 wskaźnik ten wykazywał wyraźną tendencję malejącą – od poziomu 8,07 w 2014 r. do 3,78 w 2019 r. Spadek ten można wiązać z poprawą sytuacji na rynku pracy oraz większą dostępnością zatrudnienia dla osób opuszczających zakłady karne. Odnotowane w latach 2020-2021 niewielkie wzrosty, a następnie ponowne wahania w 2023 r., wskazują jednak na wrażliwość tej grupy na wstrząsy zewnętrzne, takie jak izolacja pandemiczna czy nagły wzrost kosztów życia. Trend ogólnopolski był zbliżony i również charakteryzował się stopniowym spadkiem, co świadczy o trwałej, systemowej poprawie w obszarze readaptacji społecznej.

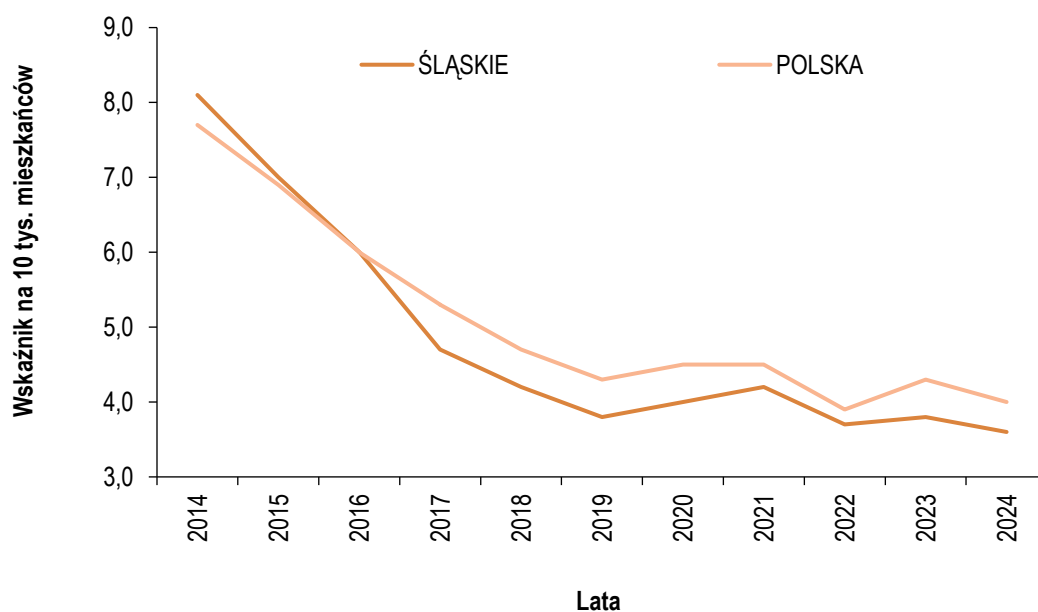
³⁰ Dane uzyskane na podstawie pisma Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej..., op. cit.

Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego w województwie śląskim w latach 2014-2024.

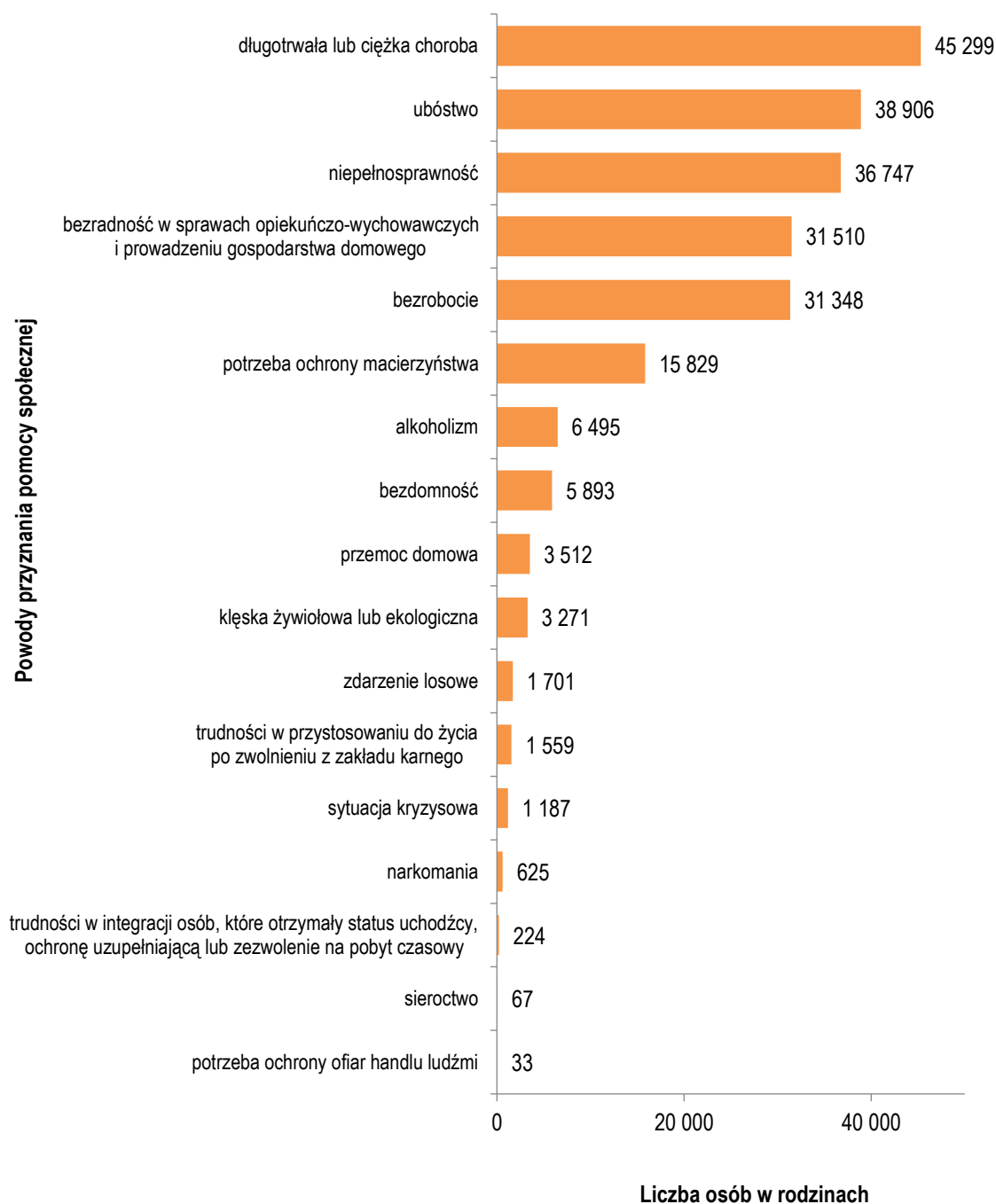
Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania MPiPS-03 / MRPiPS-03 / MRiPS-03 za lata 2014-2024.

Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego na 10 tys. mieszkańców w latach 2014-2024.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania MPiPS-03 / MRPiPS-03 / MRiPS-03 za lata 2014-2024, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną wg powodów udzielenia pomocy w województwie śląskim w 2024 r.

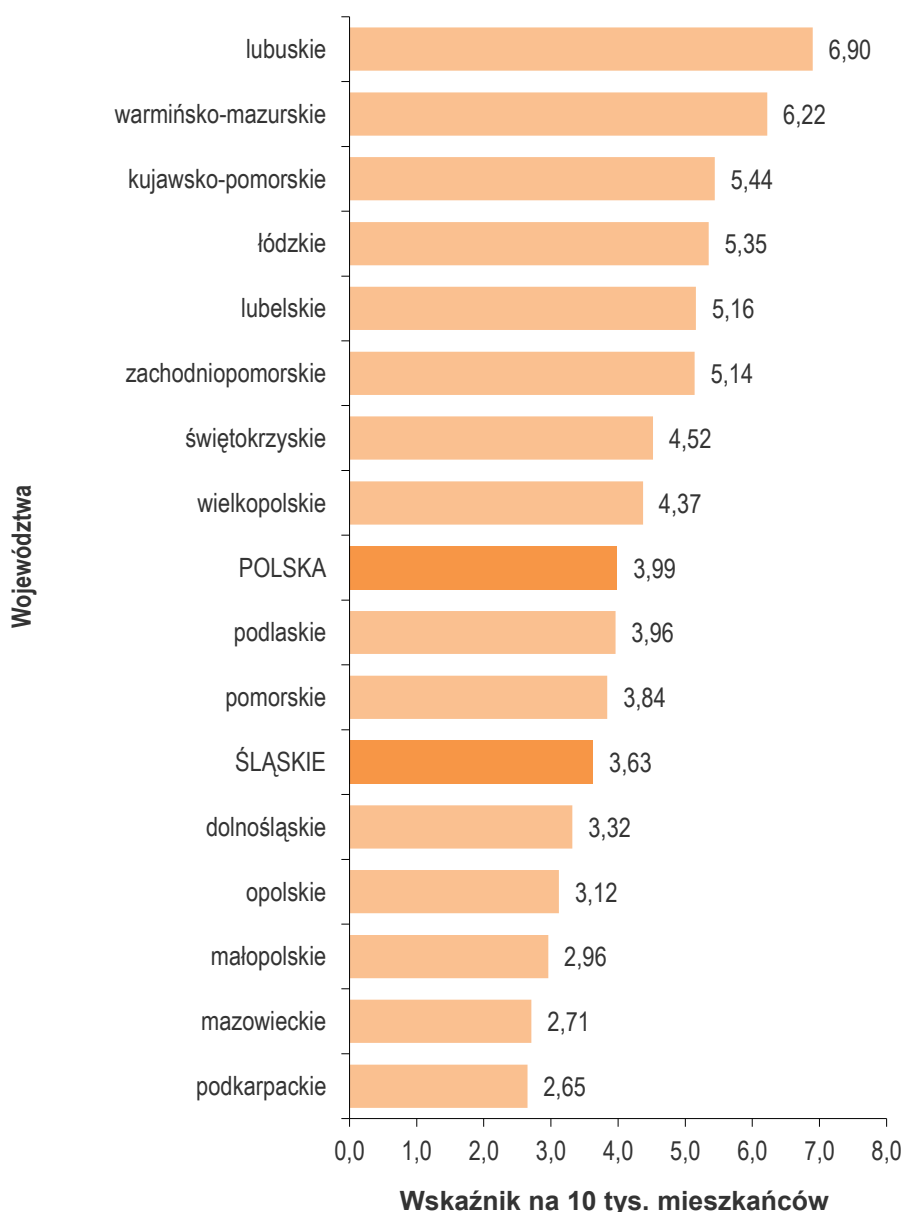

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MRiPS-03* za okres I-XII 2024.

W 2024 r. najwyższym wskaźnikiem liczby osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, charakteryzowały się województwa: lubuskie (6,90), warmińsko-mazurskie (6,22) oraz kujawsko-pomorskie (5,44).

Najniższe wartości prezentowanego wskaźnika odnotowano w województwach: podkarpackim (2,65), mazowieckim (2,71) oraz małopolskim (2,96). Województwo śląskie z wartością wskaźnika nieco poniżej średniej dla Polski, zajęło 11. miejsce w kraju (śląskie – 3,63; Polska – 3,99).

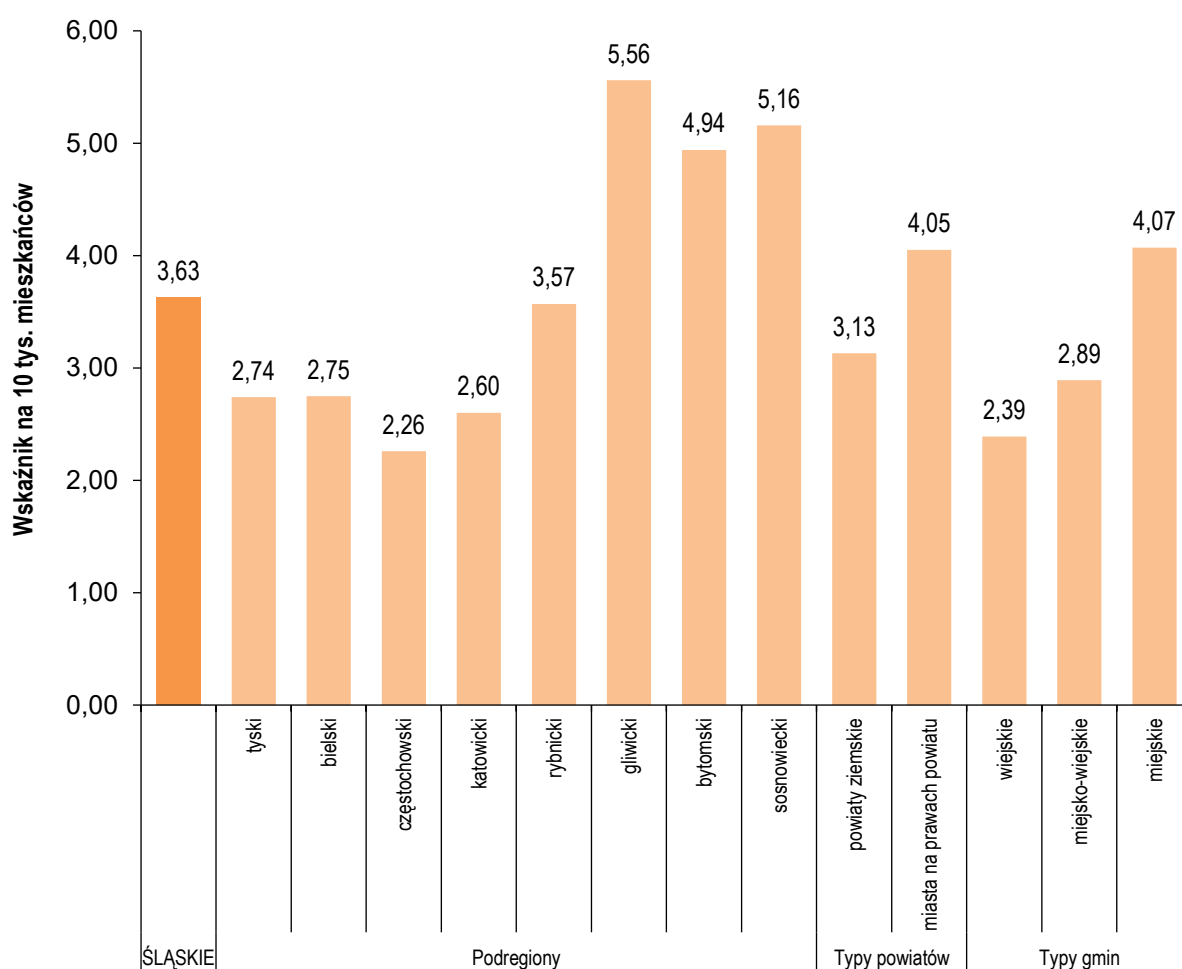
Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego na 10 tys. mieszkańców w województwach w 2024 r.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MRiPS-03* za okres I-XII 2024, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

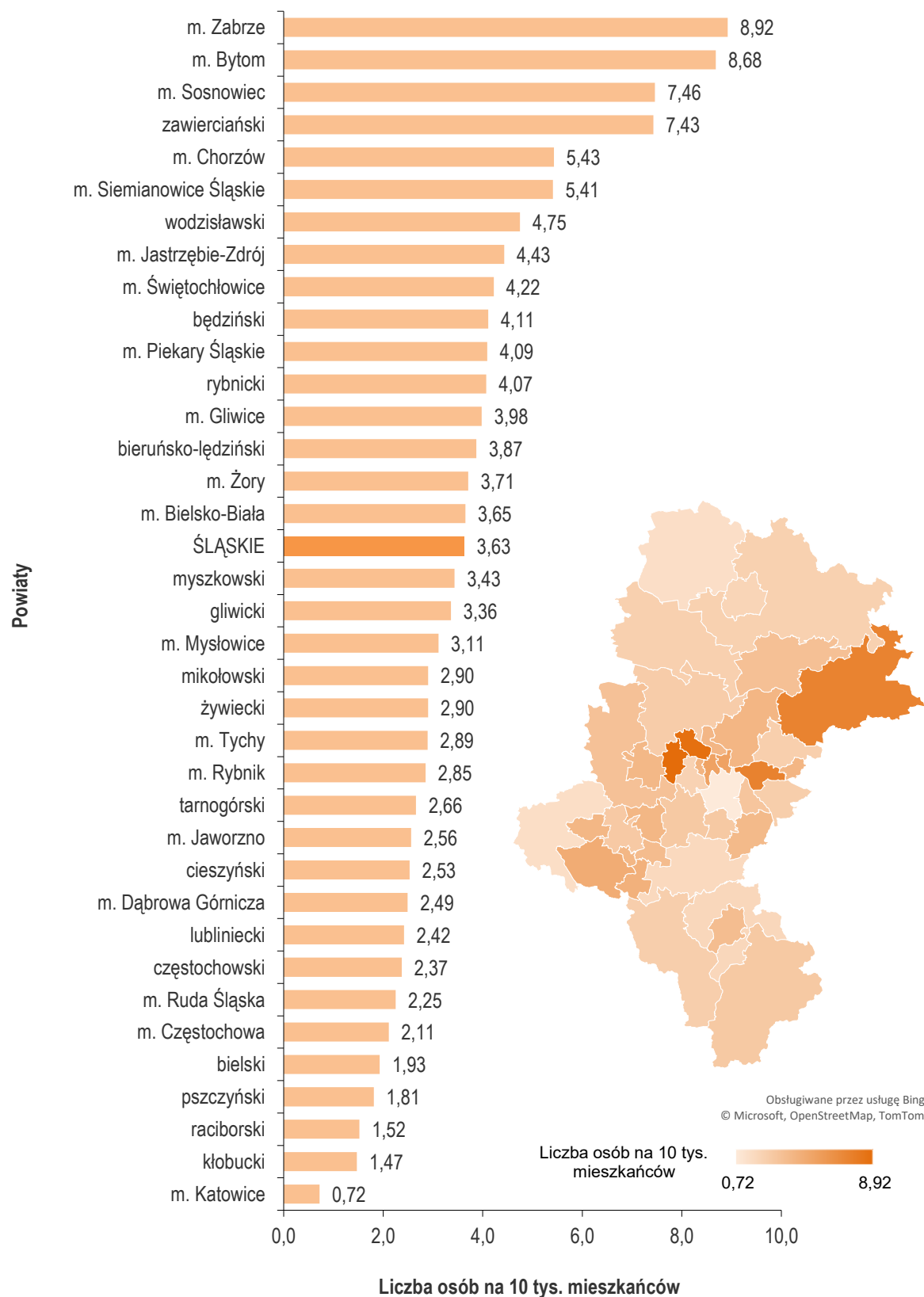
Spośród podregionów województwa śląskiego najwyższym poziomem wskaźnika liczby osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wyrażnie wyróżniały się: gliwicki (5,56), sosnowiecki (5,16) oraz bytomski (4,94). Jeśli chodzi o rodzaj powiatu, to daje się zauważyć wyższą jego wartość w miastach na prawach powiatu niż w powiatach ziemskich – odpowiednio 4,05 i 3,13. Analizowany wskaźnik najwyższą wartość osiągnął w gminach miejskich (4,07). Dla porównania w gminach miejsko-wiejskich było to 2,89, a w wiejskich 2,39. Wśród powiatów szczególnie pod tym względem wyróżniały się m. Zabrze (8,92), m. Bytom (8,68) oraz m. Sosnowiec (7,46). Z kolei na poziomie gmin wyróżniały się: Łękawica (17,66), Wojkowice (11,93) oraz Żarnowiec (11,41).

Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego na 10 tys. mieszkańców w województwie śląskim w 2024 r.

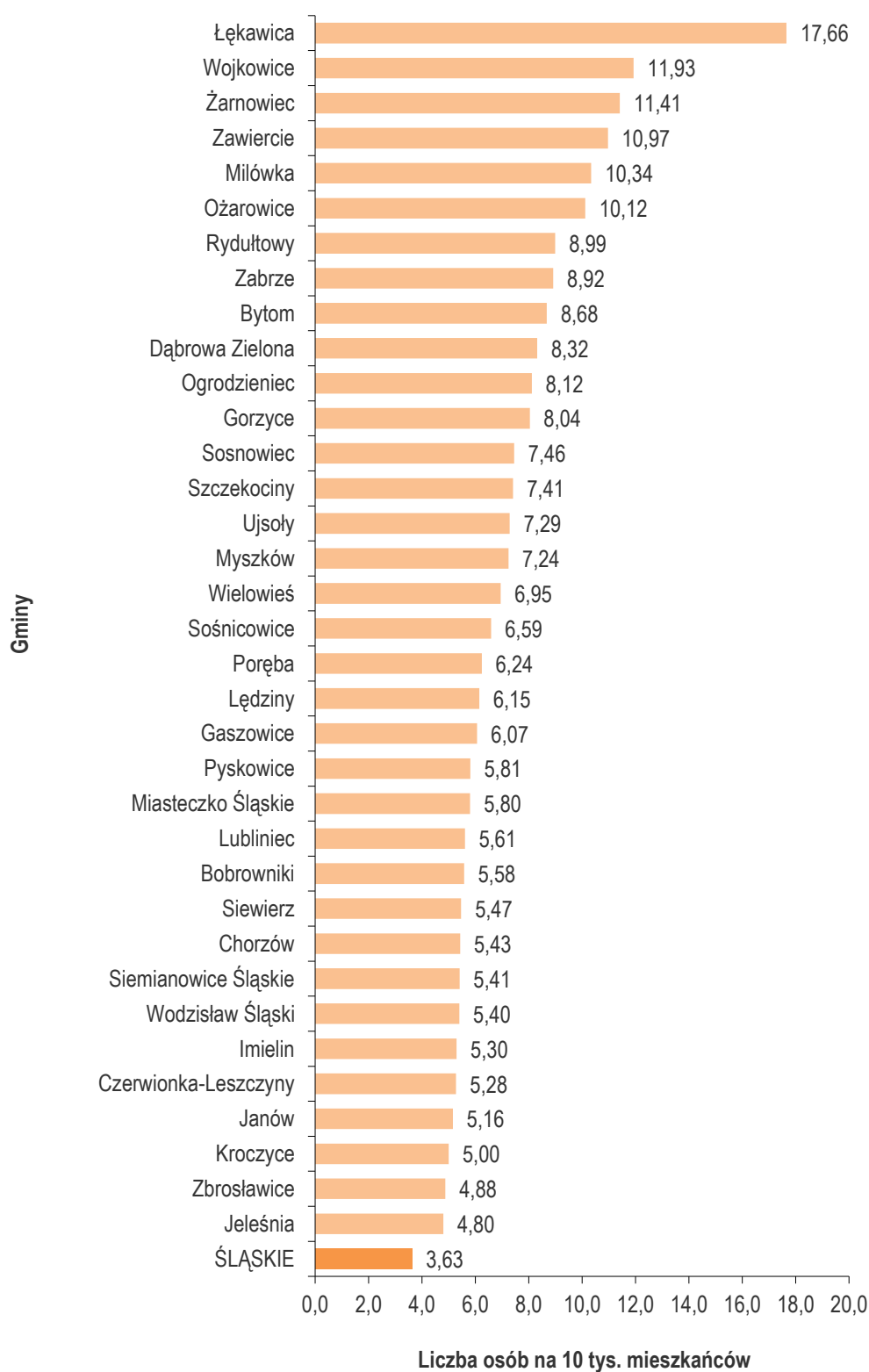
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MRiPS-03* za okres I-XII 2024, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego na 10 tys. mieszkańców powiatów województwa śląskiego w 2024 r.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MRiPS-03* za okres I-XII 2024, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Gminy o najwyższych wskaźnikach liczby osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego na 10 tys. mieszkańców – województwo śląskie w 2024 r.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania MRiPS-03 za okres I-XII 2024, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

5. Rekomendacje dla rozwoju systemu pomocy postpenitencjarnej w województwie śląskim

Śląski obszar metropolitalny, charakteryzujący się dużą gęstością zaludnienia, licznymi jednostkami penitencjarnymi oraz skumulowanymi problemami społecznymi, wymaga wzmocnienia współpracy międzyinstytucjonalnej i ograniczania działań rozproszonych. Zasadne jest rozwijanie rozwiązań sprzyjających spójności wsparcia osób opuszczających zakłady karne, w szczególności poprzez lepszą koordynację działań na poziomie lokalnym i powiatowym oraz wykorzystanie istniejących zasobów instytucji publicznych i organizacji pozarządowych.

Na podstawie zebranych materiałów i wniosków Najwyższej Izby Kontroli (NIK) rekomenduje się, aby system wsparcia opierał się na następujących założeniach:

1. **koordynacja** międzysektorowa;
2. **standaryzacja** usług;
3. **wzmocnienie** roli Asystenta Readaptacji;
4. **powołanie** Lokalnych Zespołów Readaptacji (LZR);
5. **wykorzystanie** potencjału CUS, OPS, PCPR, Służby Więziennej, organizacji pozarządowych i systemu ochrony zdrowia.

Wypracowanie takich rozwiązań w obrębie gminy stanowiłoby rozwiązanie wzorcowe, które mogłoby mieć charakter modelowy także w odniesieniu do innych samorządów.³¹

5.1. Rekomendacje organizacyjne – kierunki współpracy i standaryzacji działań

5.1.1. Wsparcie regionalne: analizy, dobre praktyki, szkolenia

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, jako instytucja realizująca zadania m.in. o charakterze analitycznym, wspierającym oraz szkoleniowo-doradczym w zakresie polityki społecznej na poziomie regionalnym, będzie wspierał rozwój działań w obszarze readaptacji społecznej osób opuszczających zakłady karne i inne jednostki penitencjarne. W szczególności ROPS będzie realizował:

1. opracowania i analizy dotyczące wsparcia osób opuszczających zakłady karne i inne jednostki penitencjarne;
2. upowszechniał dobre praktyki w zakresie readaptacji społecznej;

³¹ Najwyższa Izba Kontroli, Pomoc społeczna świadczona osobom opuszczającym zakłady karne, Informacja o wynikach kontroli KPS.430.006.2018, Nr ewid. 66/2019/P/18/041/KPS, Warszawa 2019.

3. działania szkoleniowe i doradcze dla kadr systemu pomocy społecznej (m.in. pracowników socjalnych OPS/CUS).

5.1.2. Rola PCPR w oddziaływaniach specjalistycznych

Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, dzięki posiadanym kompetencjom oraz specjalistycznemu zapleczu, stanowią kluczowy filar wsparcia w obszarze reintegracji społecznej – szczególnie w sytuacjach wymagających intensywnych działań naprawczych oraz interwencyjnych.

Rekomendowane funkcje PCPR:

- 1. Stabilizacja sytuacji życiowej i interwencja kryzysowa (OIK)**
  - a. zapewnienie interwencyjnego schronienia bezpośrednio po wyjściu z zakładu karnego w sytuacjach nagłego kryzysu;
  - b. całodobowe wsparcie specjalistyczne: zapewnienie natychmiastowego dostępu do psychologa oraz interwenta kryzysowego w pierwszych, kluczowych dobach po zwolnieniu;
  - c. opracowanie planu stabilizacji: stworzenie krótkoterminowego „planu bezpieczeństwa”, ukierunkowanego na przetrwanie pierwszych tygodni na wolności i zapobieganie powrotowi do zachowań destrukcyjnych.
- 2. Oddziaływania specjalistyczne i korekcyjno-terapeutyczne:**
  - a. realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych (np. dla sprawców przemocy) oraz programów psychologiczno-terapeutycznych;
  - b. treningi kompetencji społecznych: organizowanie grup wsparcia oraz warsztatów podnoszących umiejętności komunikacyjne i radzenia sobie ze stresem;
  - c. zapewnienie ciągłości terapeutycznej: ścisła współpraca z pionem terapeutycznym jednostek penitencjarnych w celu kontynuacji terapii (np. uzależnień lub kontroli agresji) w warunkach wolnościowych.

5.1.3. Poziom lokalny – Lokalne Zespoły Readaptacji (LZR)

Podstawowym mechanizmem współpracy gmin, powiatów i służb mogą stać się Lokalne Zespoły Readaptacji (LZR). Zespół może funkcjonować przy CUS/OPS jako platforma wspólnych działań operacyjnych, bez konieczności powoływania nowej instytucji.

W skład zespołu mogą wchodzić: przedstawiciele Służby Więziennej, kuratorzy sądowi, pracownicy socjalni, pracownicy Powiatowych Urzędów Pracy, przedstawiciele ochrony zdrowia i organizacji pozarządowych oraz asystenci readaptacji.

Kluczowym krokiem dla usystematyzowania pomocy na poziomie lokalnym jest włączenie wsparcia dla osób opuszczających jednostki penitencjarne do Lokalnych Planów Deinstytucjonalizacji Usług Społecznych (LPDI) oraz gminnych strategii rozwoju usług społecznych. Rozwój Centrów Usług Społecznych (CUS) umożliwia projektowanie spersonalizowanych, środowiskowych usług readaptacyjnych (m.in. mieszkalnictwa treningowego, asystentury czy poradnictwa specjalistycznego). Ujęcie pomocy postpenitencjarnej w ramach LPDI pozwala na przejście od doraźnych działań interwencyjnych ku długofalowemu, zintegrowanemu wsparciu. Skutecznie zapobiega to wtórnej instytucjonalizacji byłych więźniów (np. poprzez eliminację zjawiska ich trafiaania do schronisk dla osób bezdomnych).

Rekomendowany zakres działania LZR

Służba Więzienna

1. wczesna diagnoza kompetencji i deficytów;
2. umożliwianie kontaktu z Asystentem i pracownikiem socjalnym przed zwolnieniem;
3. kursy zawodowe z certyfikatami;
4. przekazywanie informacji o zwolnieniu do OPS/CUS z wyprzedzeniem (w możliwym zakresie).

Kuratorzy Sądowi

1. nadzór połączony ze wsparciem motywującym;
2. dostosowanie intensywności dozoru do postępów;
3. udział w LZR i wymiana informacji;
4. inicjowanie procedur związanych z leczeniem odwykowym (m.in. poprzez wnioskowanie do GKRPA o wszczęcie postępowania w sprawie orzeczenia obowiązku poddania się leczeniu, a także dobór adekwatnych środków wsparcia zamiast wnioskowania o sankcje).

Pracownik Socjalny (OPS/CUS)

1. przygotowanie „planu na wyjście” jeszcze przed zwolnieniem;
2. stabilizacja bytowa (zasiłki, schronienie, pomoc rzeczowa);
3. praca z rodziną skazanego;
4. często – organizacyjne lub formalne „zakotwiczenie” Asystenta Readaptacji.

PUP

1. aktywizacja zawodowa: szybkie kursy, szkolenia, staże, doposażenie stanowiska pracy, refundacje;
2. wspieranie „miękkich barier” (dojazdy, odzież, badania);
3. współpraca i edukacja pracodawców oraz promocja zatrudnienia osób po izolacji.

NGO

1. prowadzenie hosteli, mieszkań treningowych;
2. mentoring, wolontariat i programy „Anioł Stróż”;
3. terapia i treningi kompetencji: TZA, budżet domowy, komunikacja.

Ochrona Zdrowia

1. zapewnienie priorytetowego dostępu do leczenia uzależnień oraz opieki psychiatrycznej;
2. zapewnienie ciągłości leczenia, w tym kontynuacji farmakoterapii po opuszczeniu jednostki penitencjarnej;
3. zapewnienie adekwatnego wsparcia terapeutycznego i diagnostycznego dla osób z tzw. podwójną diagnozą (współwystępowanie uzależnienia i zaburzeń psychicznych).

5.2. Rola Asystenta Readaptacji – oś systemu

Rekomenduje się rozwijanie funkcji Asystenta Readaptacji (koordynatora przypadku), który spaja działania wszystkich instytucji.

Kluczowe funkcje:

1. rzecznictwo i nawigacja systemowa – wsparcie osoby wspieranej w przejściu przez skomplikowane procedury i sprawne poruszanie się między instytucjami;
2. monitoring i motywowanie – bieżąca kontrola realizacji Indywidualnego Planu Działania oraz podtrzymywanie zaangażowania uczestnika;

3. coaching i zmiana nawyków – praca nad identyfikacją celów, nauką regularności oraz lepszą organizacją codzienności;
4. koordynacja usług – dbanie o synergię działań i eliminowanie kolizji w harmonogramie (np. zapewnienie, by terminy terapii nie nakładały się na kursy zawodowe);
5. integrowanie działań międzyinstytucjonalnych – pełnienie funkcji łącznika wymieniającego kluczowe informacje pomiędzy Służbą Więzienną, OPS/CUS, PUP, kuratelą a systemem ochrony zdrowia.

To właśnie asystent readaptacji powinien zapewniać ciągłość procesów i gwarantować, że osoba opuszczająca zakład karny nie „wypadnie” z systemu wsparcia w krytycznych, pierwszych miesiącach po odzyskaniu wolności.

5.3. Zaplecze specjalistyczne – ochrona zdrowia i NGO jako wzmocnienie systemu

Lecznictwo odwykowe i psychiatria

Województwo śląskie stanowi region wysokiego ryzyka w obszarze uzależnień. Wynika to ze specyfiki strukturalnej województwa: najwyższej w kraju gęstości zaludnienia, silnej urbanizacji sprzyjającej anonimowości i dostępności substancji psychoaktywnych, a także z ponadprzeciętnej koncentracji jednostek penitencjarnych na terenie aglomeracji. Skumulowanie tych czynników powoduje powstanie lokalnych enklaw wykluczenia, w których problemy uzależnień dynamicznie łączą się z bezdomnością oraz kryzysami psychicznymi. Sytuacja ta wymaga wdrożenia dedykowanych rozwiązań systemowych, opartych na ściślejszej synergii sektora pomocy społecznej z systemem ochrony zdrowia finansowanym przez NFZ, takich jak:

1. usprawnienie ścieżki przejścia z izolacji penitencjarnej do systemu wsparcia i leczenia – zapewnienie bezpośredniego transferu osadzonego z jednostki penitencjarnej do placówki leczenia uzależnień, aby uniknąć przerwania terapii w krytycznym momencie odzyskania wolności. Wymaga to wypracowania mechanizmu szybkiej ścieżki rejestracji i objęcia pacjenta świadczeniami gwarantowanymi NFZ natychmiast w dniu opuszczenia zakładu karnego;
2. mobilne poradnictwo terapeutyczne – wprowadzenie dyżurów terapeutów uzależnień bezpośrednio w placówkach pierwszego kontaktu (OPS, CUS, NGO), co zwiększy dostępność wsparcia w środowisku lokalnym i obniży próg wejścia w proces leczenia. Warunkiem powodzenia tego rozwiązania jest uregulowanie przez NFZ zasad kontraktowania i rozliczania pracy środowiskowej specjalistów poza ich macierzystymi poradniami stacjonarnymi;
3. rozwój oferty dla osób z podwójną diagnozą: systemowe zwiększenie przez NFZ finansowania oraz liczby kontraktowanych miejsc na oddziałach psychiatryczno-odwykowych dla osób, u których uzależnienie współwystępuje z zaburzeniami psychicznymi. Jest to grupa o najwyższym ryzyku powrotu do przestępczości i bezdomności, która obecnie najczęściej wypada z tradycyjnych, rozdzielnych ram leczenia odwykowego i psychiatrycznego.

OPS/CUS i NGO jako operatorzy usług reintegracyjnych

W celu zapewnienia wysokiej jakości usług społecznych rekomenduje się model partnerski, w którym instytucje publiczne zlecają realizację zadań wyspecjalizowanym podmiotom niepublicznym:

1. zlecanie organizacjom pozarządowym realizacji usług, w tym prowadzenia mieszkań treningowych, hosteli oraz działań reintegracyjnych (np. w formule KIS i CIS);

2. wzmocnienie sektora ekonomii społecznej: stymulowanie rozwoju podmiotów ekonomii społecznej, w tym spółdzielni socjalnych oraz przedsiębiorstw społecznych, jako stabilnych miejsc aktywizacji zawodowej dla osób opuszczających zakłady karne;
3. tworzenie lokalnych partnerstw na rzecz zatrudnienia: ścisła współpraca z kuratellą, powiatowymi urzędami pracy oraz pracodawcami w celu kreowania miejsc zatrudnienia wspieranego i subsydiowanego;
4. wykorzystanie potencjału zatrudnienia chronionego: tam, gdzie wymaga tego sytuacja zdrowotna lub społeczna klienta, kierowanie do pracy w warunkach chronionych, m.in. w ramach Zakładów Aktywności Zawodowej (ZAZ) lub przedsiębiorstw społecznych (PS) oferujących zatrudnienie wspierane.

5.4. Edukacja i wspólny język dla kadr województwa

System zadziała, jeśli wszyscy – Służba Więzienna, OPS/CUS, PCPR, PUP, NGO, kuratorzy, Asystenci i ochrona zdrowia – będą pracować w oparciu o wspólne standardy.

Wskazane jest prowadzenie:

1. szkoleń interdyscyplinarnych,
2. warsztatów mieszanych (przedstawiciele różnych służb pracują razem na konkretnych przykładach),
3. budowanie relacji zawodowych ułatwiających szybki przepływ informacji.

5.5. Ewaluacja – jakość ponad ilość

Ewaluacja rekomendowanych rozwiązań może być prowadzona na poziomie lokalnym i powiatowym, w oparciu o monitoring efektów readaptacji realizowany przez OPS/CUS (w ramach pracy Lokalnych Zespołów Readaptacyjnych - LZR) oraz przez PCPR/OIK w zakresie oddziaływań specjalistycznych.

Monitoring powinien koncentrować się na trwałych rezultatach readaptacji (np. stabilność mieszkaniowa, utrzymanie abstynencji, reintegracja rodzinna i społeczna), a nie wyłącznie na liczbie udzielonych świadczeń.

W związku z powyższym, rekomenduje się stosowanie następującego zestawu wskaźników kluczowych:

1. Wskaźnik stabilizacji mieszkaniowej: odsetek osób, które po 6 i 12 miesiącach od opuszczenia jednostki penitencjarnej posiadają stałe miejsce zamieszkania (własne, wynajmowane lub w ramach mieszkalnictwa treningowego i wspomagane) i nie powróciły do kryzysu bezdomności.
2. Wskaźnik reintegracji zawodowej: odsetek uczestników, którzy podjęli zatrudnienie (na otwartym rynku pracy lub w sektorze ekonomii społecznej) i utrzymali je przez okres co najmniej 6 miesięcy.
3. Wskaźnik ciągłości terapeutycznej: odsetek osób opuszczających jednostki penitencjarne z diagnozą uzależnienia, które w ciągu maksymalnie 14 dni od odzyskania wolności zostały objęte wsparciem terapeutycznym w warunkach wolnościowych (w formule ambulatoryjnej, środowiskowej lub w ramach programów postpenitencjarnych prowadzonych przez NGO/CUS/OPS) oraz oczekują na formalne przyjęcie do placówki leczniczej NFZ bez przerwania kontaktu z terapeutą.
4. Wskaźnik bezpieczeństwa prawnego: odsetek osób, które w okresie objęcia wsparciem asystenckim nie popełniły ponownie czynu zabronionego (brak powrotu na drogę

przestępstwa w okresie krytycznym). Wskaźnik mierzony we współpracy z kuratorską służbą sądową.

5. Wskaźnik aktywności społecznej: odsetek osób, które w okresie 6 i 12 miesięcy od objęcia wsparciem uregulowały sytuację alimentacyjną, podjęły obowiązki opiekuńcze lub aktywnie uczestniczą w grupach wsparcia/wolontariacie (odbudowa więzi społecznych).

5.6. Podsumowanie

Wdrożenie rekomendowanych rozwiązań umożliwi przekształcenie rozproszonych działań w spójny system postpenitencjarny, w którym:

1. ROPS zapewnia wsparcie regionalne: analizy, upowszechnianie dobrych praktyk oraz szkolenia i doradztwo dla kadr;
2. OPS/CUS organizują współpracę na poziomie lokalnym poprzez Lokalne Zespoły Readaptacyjne (LZR);
3. Asystent Readaptacji pełni funkcję koordynatora przypadku i prowadzi osobę w procesie readaptacji;
4. PCPR wzmacniają system poprzez interwencję kryzysową (OIK) i oddziaływania specjalistyczne;
5. Służba Więzienna, kuratorzy sądowi i PUP zapewniają ciągłość przygotowania do wyjścia, nadzór wspierający oraz aktywizację zawodową;
6. NGO wzmacniają system poprzez mieszkalnictwo treningowe/hostele, mentoring, reintegrację społeczną oraz działania w formule CIS/KIS i ekonomii społecznej;
7. Placówki ochrony zdrowia zapewniają ciągłość leczenia, w tym priorytetowy dostęp do terapii uzależnień, opieki psychiatrycznej oraz wsparcia dla osób z podwójną diagnozą;
8. Ewaluacja prowadzona na poziomie lokalnym i powiatowym koncentruje się na efektach jakościowych (m.in. stabilność mieszkaniowa, abstynencja, reintegracja rodzinna, poprawa jakości życia).

Takie rozwiązania zwiększą spójność i skuteczność wsparcia w pierwszych miesiącach po opuszczeniu jednostki penitencjarnej, ograniczą ryzyko „wypadnięcia” z systemu oraz wzmocnią trwałe efekty readaptacji, co w konsekwencji pozwoli obniżyć recydywę i koszty społeczne w województwie śląskim.